

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

Том 106, 2021 – 2022

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTY OF HISTORY

Volume 106, 2021 – 2022

СЪЕДИНЕНИТЕ ЩАТИ, ПЛАНЪТ *МАРШАЛ* И ПРОБЛЕМИТЕ НА ЕВРОПЕЙСКОТО ЕДИНСТВО

БОРИС СТОЯНОВ

Boris Stoyanov. UNITED STATES, THE MARSHALL PLAN AND THE CHALLENGES OF EUROPEAN UNITY

The study explores the United States' changing attitude towards European unification in the late 1940s. Initially indifferent, the US eventually embraced the European project as a key aspect of its foreign policy. This shift occurred in 1947 when the US recognized the numerous benefits of European integration. As the Cold War emerged, the US linked its interests to the security and stability of Western Europe, viewing it as a democratic and prosperous region. The US considered Western Europe as a reliable partner for global free trade and containing communism. The administration utilized the economic tools of the Marshall Plan to support the creation of a United States of Europe, with the ultimate strategic goal of achieving a political federation in the future. Special attention is paid to the efforts of senior American diplomats and politicians to convince US Congress and European partners of the benefits of integration, as well as the reaction of Western Europeans to calls for supranational unification coming from across the Atlantic.

Keywords: United States of America, Marshall Plan, Integration, CEEC/OEEC, United States of Europe.

Планът *Маршал* и американската политика към Европа, която той залага, са добре познати проблеми в световната историческа наука и в последните десетилетия се оформиха като самостоятелно изследователско поле, което продължава да се разраства. Те най-често се поставят в контекста на започналата през 1947 г. Студена война с разделението на Стария свят и формирането

на Западния блок или на политикономията на възстановяването след Втората световна война¹. Много по-рядко, а в българската историография това почти не се среща, те са разглеждани през призмата на голямата тема за обединението на континенталните демокрации². При все цялата обективна липса на основания за подобно пренебрежение, защото интеграцията е недвусмислено и експлицитно изведената стратегическа цел на инициативата на държавния секретар Джордж Маршал, огласена за първи път в речта му от 5 юни 1947 г. пред студенти, преподаватели и гости на Университета *Харвард*. Ето защо тази студия е опит да се отговори на няколко съществени въпроса, свързани с този важен аспект на американската външна политика от непосредствения следвоенен период и отношението на западноевропейските партньори на Съединените щати към него. Кога и защо единството на Западна Европа се превръща от напълно отхвърлен в годините на Втората световна война вариант

¹ Без претенция за изчерпателност целта на следващата историографска селекция е да представи най-значимите общи изследвания по проблема през всяко от последните десетилетия. Тя не включва примери от стотиците заглавия на монографии, сборници и статии, отнасящи се до значението на плана *Маршал* за отделните западноевропейски страни. Вж. **Price**, Harry. *The Marshall Plan and Its Meaning*. Cornell University Press, 1955; **Kindelberger**, Charles. The Marshall Plan and the Cold War. In: *International Journal*, 1968, N 3; **Gimbel**, John. *The Origins of the Marshall Plan*. Stanford University Press, 1976; **Wexler**, Imanuel. *The Marshall Plan Revisited: The European Recovery Program Revisited*. Greenwood Press, 1983; **Mee**, Charles L. *The Marshall Plan: The Launching of the Pax Americana*. Simon and Schuster, 1984; **Leffler**, Melvyn. The United States and the Strategic Dimensions of the Marshall Plan. In: *Diplomatic History*, 1988, N 3; **Roberts**, Geoffrey. Moscow and the Marshall Plan: Politics, Ideology and the Onset of the Cold War, 1947. In: *Europe-Asia Studies*, 1994, N 8; **Schain**, Martin A. (ed.) *The Marshall Plan: Fifty Years After*. Palgrave, 2001; **Maier**, Charles. The Marshall Plan and the Division of Europe. In: *Journal of Cold War Studies*, 2005, N 1; **Steil**, Benn. *The Marshall Plan: Dawn of the Cold War*. Simon and Schuster, 2018.

² Темата получава популярност още през 60-те години на XX в. с публикуването на книгата на Макс Белоф, но сериозният академичен дебат за интеграцията като своеобразна „американска мечта за Европа“, заложена в плана *Маршал*, започва в края на 70-те и началото на 80-те години. В основата му стоят работите на американския историк Майкъл Хоган и отговорът, който те получават от британския му колега Алън Милуърд. Дискусията се разширява и през следващите десетилетия в нея се включват редица историци, сред които Дейвид Елууд, Армин Рапапорт, Пиер Меландри, Клаус Швабе и др. Вж. напр. **Beloff**, Max. *The United States and the Unity of Europe*. The Brookings Institution, 1963; **Hogan**, Michael J. *The Marshall Plan: America, Britain and the Reconstruction of Western Europe, 1947–1952*. Cambridge University Press, 1987; **Milward**, Alan S. *The Reconstruction of Western Europe, 1945–1951*. Methuen and Co Publ., 1984; **Rappaport**, Armin. The United States and European Integration: The First Phase. In: *Diplomatic History*, 1981, N 2; **Melandri**, Pierre. *Les Etats Unis face à l'unification de l'Europe, 1945–1954*. Éditions a. Pedone, 1980; **Elwood**, David. *Rebuilding Europe: Western Europe, America and Postwar Reconstruction*. Longman, 1992; **Schwabe**, Klaus. The United States and European Integration. In: *Western Europe and Germany: The Beginnings of European Integration, 1945–1960*. Ed. by Clemens Wurm. Berg Publ., 1995.

за новия европейски териториално-правен ред в елемент на американската външнополитическа стратегия в началото на следващия световен конфликт? Под каква форма администрацията на президента Труман си представя европейското обединение и какви са планираните от нея крайни цели на процеса? До каква степен служителите ѝ са научили уроците на миналото и в тази връзка кои са онези ключови фигури, участвали в подготовката на Плана, и какви са техните мотиви, за да получи той силно проинтеграционисткото си звучене? Как дипломатите на Държавния департамент и политиците на Капитолия защитават тезата за стопанско, а впоследствие и политическо единство на свободните нации? Доколко те отразяват специфичните американски национални интереси и по какъв начин кореспондират с тези на европейските демокрации? Каква е реакцията на последните и какви са ранните белези, подсказващи неуспеха в този аспект на инициативата на Вашингтон?

Отговорите на тези въпроси ясно показват, че изправена пред стремежа да избегне грешките, довели до Голямата депресия и Втората световна война, пред предизвикателството да съдържа ефективно агресивния комунизъм и пред трудностите по установяване на новия глобален икономически ред, американската администрация възприема различен от традиционния двустранен подход в отношенията си с европейските държави. Макар да не е първият ѝ избор, интеграцията се оказва надеждно средство, което обещава да даде търсените устойчивост и трайност на процесите по възстановяване и помирение между доскорошните противници в Западна Европа. С помощта на финансови, икономически и психологически инструменти тя ще постигне важни политически цели. Ще бъде изградена наднационална общност под формата на своеобразни Съединени европейски щати, която не само ще върне демокрациите на пътя на просперитета, но и ще се наложи като предвидим и силен партньор на САЩ в Студената война и в системата на свободна мултилатерална търговия. Благодарение на нея Западният блок няма да прилича на йерархична структура, държаща по-слабите играчи в зависимост от по-силния, а относително равностойна общност, споделяща общи цели и ценности, със сходни принципи на организация извън унитарния модел, но и отчитаща специфичните интереси на всички участници.

Като всяко мащабно явление, чиято историческа значимост е оценена още с появата му, планът *Маршал* търпи множество интерпретации. И така е вече над 75 години. Като се започне от неговите автори и съвременниците му и се стигне до по-късните изследователи, той е разчитан и оценяван от различни позиции и отделни негови аспекти са извеждани като водещ акцент. За едни Планът е част от апостолската мисия на Америка да разпространява и пази либералната демокрация. В този смисъл инициативата следва духа, роден в реформената програма на Новия курс и придобил международна значимост през 1941 г. с Четирите свободи и Атлантическата харта. Според двата доку-

мента, превърнали се в идейна основа на Антихитлеристката коалиция, борбата за демокрация преминава през унищожаването на глада, безработицата, мизерията и осигуряването на работа, високи доходи и икономическо развитие. Както самият държавен секретар Джордж Маршал признава в своята реч от 5 юни 1947 г.: „Нашата политика не е насочена срещу никоя страна или идеология, а срещу глада, бедността, отчаянието и хаоса“³. Но понеже диктатурите се раждат от хаоса, отчаянието и бедността, американската помощ е предназначена да постигне в Западна Европа коренна промяна на психологическите нагласи и социалните условия и да допринесе за цялостна модернизация. Желаният от Вашингтон следвоенен ред на колективна сигурност и свободна търговия няма да просъществуват дълго, ако не е съпроводен от повишаване на жизнените стандарти и обновление на стопанския и обществения живот. Ето как планът *Маршал* обвързва триумфа на демокрацията с просперитета⁴. Без да отричат наличието на тази пряка зависимост, други го разглеждат през призмата на целенасочената политика на икономически растеж – непоклатима основа на благоденствието. От тази гледна точка Америка, поучена от опита и успехите си в развитието на националното стопанство, идва на помощ на европейските демокрации, за да насърчи производителността и ефективността на техните икономики и да спаси своята. Както пише Уил Клейтън, необходимо е да се обърне повече внимание на последиците от отслабването и дислокацията на производството в Европа, отколкото на разрушенията, причинени от войната. Защото те ще окажат катастрофален ефект и върху Съединените щати, изразяващ се в липса на пазар за свръхпродукцията, безработица и депресия⁵. С американските долари и стоки в Стария свят са пренесени принципите, изградили Новия свят: свободната инициатива и конкуренцията, свободата на действие на предприемачите и високата резултатност от труда и вложените средства, както и практиката на ускорено въвеждане в бизнеса на достиженията на науката и технологиите. Повече произведени стоки означава по-голям ръст, по-интензивна търговия, разширяващ се пазар, разнообразие и избор в потреблението, подобряващи се условия на живот, растящо национално и лично благосъстояние⁶. На терена на политиката растежът гарантира

---

³ **European Initiative Essential to Economic Recovery: Remarks by the Secretary of State.** Harvard, June 5, 1947. *U.S. Department of State, Bulletin*, June 15, 1947, p. 160.

⁴ **Elwood**, David. Was the Marshall Plan Necessary? In: *Alan S. Milward and a Century of European Change*. Ed. by Fernando Guirao, et al. Routledge, 2012, pp. 241–246.

⁵ **Memorandum by the Under Secretary of State for Economic Affairs (Clayton)**, Washington, May 26, 1947. U.S. Department of State, Foreign Relations of the United States, 1947. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, Vol. III: 231 [По-нататък **FRUS**].

⁶ **Maier**, Charles S. The Politics of Productivity: Foundations of American International Economic Policy After World War II. In: *Between Power and Plenty: The Foreign Economic Policies of Advanced Industrial States*. Ed. by Peter Katzenstein. University of Wisconsin Press, 1978, pp. 23–49.

стабилност и маргинализиране на антипарламентарните движения. Веднъж установена, процъфтяваща Западна Европа сама ще гради своето бъдеще и няма да зависи от субсидиите на американските данъкоплатци. Тя ще бъде равностоен партньор в глобалната система на свободна многостранна търговия и като такъв ще допринесе за гладкото ѝ функциониране.

Трети откриват значението на плана *Маршал* в императивите на Студената война и отстраняването на комунистическата заплаха, надвиснала над Западна Европа. Още в началото на 1945 г. в писмо до Чарлс Болън Джордж Кенън предлага „откровено да разделим Европа на сфери на влияние, да стоим настрана от руската и да държим руснаците вън от нашата“⁷. Когато две години по-късно разделението става факт, Вашингтон бърза да окаже помощ на своите партньори, за да укрепи съпротивителните им сили както на домашния фронт срещу комунистическите партии, така и на геополитическата граница със съветския блок. Целта на Америка е с икономически средства да сложи край на противоречията между западноевропейските демокрации и да ги направи част от своята стратегия на сдържане на комунизма. Една такава Европа ще разсеи мрачните подозрения, че Старият континент, изглежда, е спасен от диктатурата на Хитлер и Мусолини, за да бъде с лекота предаден в ръцете на Сталин, или че е близо времето, когато американските войски отново ще воюват на европейска почва. Тя ще освободи американското общество от страха, че „ще бъдем една самотна нация, част от малцинството не само по отношение на световните ресурси, но и като политическа философия“⁸. Ще обърка плановете на Кремъл за поддържане на слаб и разделен континент, който неминуемо ще изпадне в суровинна и енергийна зависимост от Съветския съюз и ще даде надежда, че Съединените щати са се сдобили с дългосрочно политическо преимущество – подходяща примамка за сателитите на Москва. Неслучайно заместник държавният секретар Робърт Ловет споделя в писмо до специалния посланик Аверил Хариман, че неизменна цел на САЩ е да подкрепят поетапната стопанска и политическа интеграция на „понастоящем свободната Европа с оглед на онази част от Европа, която в крайна сметка ще стане свободна“⁹. Отделни автори, немският историк Клаус Швабе е сред тях, съчетават в едно пространно обяснение и трите основни направления. Според него президентът Труман изоставя универсализма на своя предшественик и се насочва към по-прагматичния подход, насърчаващ

---

⁷ Болън, Чарлс. *Свидетел на историята, 1929–1969*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2020, с. 195.

⁸ Цит. по: Winand, Pascaline. *Eisenhower, Kennedy and the United States of Europe*. St. Martin's Press, 1993, pp. 14–15.

⁹ The Acting Secretary of State (Lovett) to the United States Special Representative to Europe to (Harriman), Temporarily at Washington. Washington, December 3, 1948. **FRUS** 1948, III: 301.

регионалното сътрудничество. В Западна Европа новата стратегия, чието изпълнение е планът *Маршал*, трябва да премахне материалните и социалните корени на политическия екстремизъм, да положи основите на политически жизнени демократични системи, да върне просперитета и ограничи съветската пропаганда и най-сетне да приобщи германския потенциал, вписвайки го в една силна европейска рамка¹⁰.

Независимо от различните тълкувания на плана *Маршал*, споровете относно средствата за постигане на целите му са несъществени. Налице е отдавна установен консенсус, че американската финансова и материална помощ е предназначена за решаване на краткосрочните проблеми на западноевропейските демокрации, докато устойчивостта и трайността на постигнатите резултати зависи изцяло от равнището на тяхната интеграция. По такъв начин наднационалното обединение се превръща в голямата цел на инициативата. Ето защо е важно още тук да се уточни, че планът *Маршал* не бива да се схваща и оценява като средство за постигане единствено на търговско-икономически съюз в Западна Европа. Да, той борави изцяло със стопанския инструментариум, но цели постигане на всеобхватно единство. Европейският проект, който Планът предлага, е интеграция на континенталните демокрации в една просперираща и силна икономически, финансово, политически и военно общност, неизменна част от демократичния свят, която в бъдеще ще прерасне по естествен път във федерация на свободните европейски народи, продължавайки да бъде надежден съюзник в Западния блок. Държавният секретар Джордж Маршал е достатъчно красноречив, когато заявява, че „предназначението и обхватът на Програмата за възстановяване на Европа далече надхвърлят търговските отношения. Икономическото сътрудничество [...] има за крайна цел тясната интеграция на Западна Европа. То е корелативно и протича паралелно на политическите и военните договорености в предложението за Западен съюз на Бевин“¹¹. Макар становището му да е в контекста на предстоящото подписване на Брюкселския пакт от Великобритания, Франция и страните от Бенелюкс и да е свързано с нуждата от приобщаване на западните германски зони към демократична Европа, то е недвусмислено свидетелство за всеобхватния характер на обединение, което Съединените щати искат да видят постигнато по източния бряг на Северния Атлантик и са готови да платят първите вноски.

Как обаче администрацията на президента Хари Труман стига дотук?

Основани и функциониращи изцяло на федералните принципи, Съединените щати се възползват от сериозните предимства на обединението в по-голяма структура и най-добре оценяват практическата стойност на трайното

---

¹⁰ Schwabe, Klaus. *Цит. съч.*, с. 117.

¹¹ The Secretary of State to the United States Political Adviser for Germany (Murphy). Washington, March 6, 1948. **FRUS** 1948, III: 389.

включване на различни субекти в мащабни стопански и политически организации. На този фон фактът, че във Вашингтон последни се сещат, и съответно се застъпват за обединението на европейските демокрации, звучи парадоксално. Действително в навечерието и по време на Втората световна война американският елит не разглежда възможността в Европа да се установи международен ред, основан на наднационалните принципи и методи. За разлика от средите на континенталната съпротива и правителствата в изгнание, в които оживено се дискутират разнообразни планове за интегриране на групи или на всички континентални страни. На свой ред значима сила като Великобритания предлага най-напред създаването на британско-френски нерушим съюз с подчертан федерален характер, а впоследствие се обявява за учредяване на Съвет на Европа. Макар за кратко (до есента на 1943 г.), премиерът Уинстън Чърчил съумява да убеди дори съветския си колега Йосиф Сталин да подкрепи един общоевропейски проект¹². След победата над нацистка Германия и нейните съюзници дебатът не затихва. В първите две години на мира западно-европейски правителства, неправителствени организации и видни личности в една или друга степен открито се ангажират с идеята за единство. В същото време отвъд Атлантика администрацията на Труман следва друг дневен ред. Тя е заета с разгадаването на намеренията на Москва, формулирането на своя стратегия и убеждаването на американците, че американско-британско-съветското глобално сътрудничество няма как да продължи и то следва да се подготви за нов етап на конфронтация с поредния диктаторски режим. Ето защо в коридорите на властта във Вашингтон за европейската интеграция се говори плахо и по изключение. На този фон 1947 г. отбелязва коренен поврат. За първи път икономическото и политическото обединение на европейските демокрации заема централно място в мисленето на политици и общественици, което налага и цялостна промяна в подхода на американската дипломация. От абсолютно незаинтересована от проблема страна САЩ се превръщат във водещ апологет на европейския проект, който все по-често се свързва с формирането на Съединени европейски щати.

Според популярния наратив отправната точка на отбелязания рязък завой в американската политиката се отнася към впечатленията на държавния секре-

---

¹² **Documents** on the History of European Integration. Gen. ed. Walter Lipgens, Walter de Gruyter. Vol. 1. Continental Plans for European Union, 1939–1945. (1985); Vol. 2. Plans for European Union in Great Britain and in Exile, 1939 – 1945. (1986); **Стоянов**, Борис. Проблемите на европейското единство в политиката на Великобритания и Съветския съюз, 1941 – 1944 г. В: **Баева**, Искра, състав. *Втората световна война: 70 години по-късно*. Сб. статии. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2018; **Стоянов**, Борис. Обединена Европа в плановото издателство на антихитлеристкия лагер в годините на Втората световна война. В: **Стоянов**, Борис, **Алексиева**, Гергана, състав. *История в преход. Сб. статии в чест на проф. дин Драгомир Драганов*. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2008.

тар Маршал от бавния темп, с който върви процесът на следвоенно възстановяване в Западна Европа. На връщане от Московското съвещание на Съвета на министрите на външните работи (СМВНР) той става свидетел на онова, което възприема като задълбочаваща се тенденция, а именно, че положението в региона не се подобрява, но и ще продължи да се влошава. В резултат Маршал очаква в скоро време страните в него да попаднат под властта на комунистите без съпротива. Затова настоява демокрацията в Европа да бъде спасена чрез мащабен план за възстановяване и интеграция, спонсориран от САЩ. Личните оценки и очаквания на държавния секретар са важни, но те не дават пълната картина. При по-внимателно вглеждане се разкриват съществените причини, произтичащи от провала на споменатата среща на първите дипломати. След края ѝ американската делегация е убедена, че Съветите няма да приемат уреждане на положението в Германия и Австрия, ако то не отваря пътя за тяхната доминация; проблемите на Европа и Германия са взаимосвързани и не трябва да се допуска немският потенциал да се превърне в оръжие, насочено отново срещу демокрацията; с Москва не може да се договори стабилен ред, защото съветският интерес е континентът да се поддържа в състояние на слабост и разединение, които в подходящия момент да го направят лесна плячка на нейния експанзионизъм¹³. Всичко това означава прекратяване на опитите за търсене на каквото и да е разбирателство със Сталиновата империя по отношение на Германия и Европа и поемане на курс на едностранни действия за възраждането на икономиките и общества в западната половина на Стария свят, вкл. западногерманските.

Още по-внимателен поглед разкрива, че месеци преди Московската среща и последвалата ѝ обиколка на държавния секретар в разорения от войната континент американското общество и Конгресът вече се подготвят за смяна на отношението към Европа и се запознават с идеята Америка да насърчи и подкрепи обединението на своите отвъдокеански съюзници.

Първите индикации за настъпваща промяна не идват от администрацията на демократите. Техни автори са популярният републиканец Джон Фостър Дълес и влиятелният журналист Уолтър Липман. Дълес е не просто редови конгресмен, а основен говорител на своята партия по въпросите на външната политика. След изборната победа през есента на 1946 г., в началото на 1947 г. републиканците установяват контрол и над двете камари на Конгреса, което придава допълнителна тежест на изказванията на Дълес. Те вече се тълкуват като ориентир за позициите на цялата партия. На свой ред Липман е сред най-добрите американски журналисти. Той поддържа редовна колонка във в-к „Уошингтън Поуст“, която е сред най-четените. Неговите анализи в рубриката „Днес и утре“ се препечатват и коментират в други вестници, кое-

---

¹³ Jones, Joseph M. *The Fifteen Weeks (February 21 – June 5, 1947): An Inside Account of the Genesis of the Marshall Plan*. Viking Press, 1955, pp. 135–141.

то автоматично го превръща в една от фигурите, допринесли за оформянето на следвоенното обществено мнение. Не на последно място, Липман има огромно влияние върху сенатор Артър Ванденбърг, който ще играе водеща роля в прокарването на плана *Маршал* в Конгреса. Буквално в първите дни на новата, 1947 г. и двамата заговарят за обединението на демократична Европа.

В реч пред асоциацията на издателите в Ню Йорк Дълес предупреждава, че ако се преизгради на основата на малки национални парчета, Европа няма да бъде жизнена и здрава. Вместо това той предлага да се насърчи западноевропейското икономическо сътрудничество чрез създаване на блок за съвместно управление на богатата на ресурси и индустриални мощности Рейнска област, като по този начин потенциалът ѝ бъде интегриран в Западна Европа. Също както в Америка, където няколко щата споделят богатствата на долината на р. Тенеси. Основната му теза е, че с помощта и водачеството на Съединените щати западноевропейците могат да завършат в кратки срокове процеса на реконструкция и да разрешат германския въпрос. Следвайки американския пример и формирайки федерация, те ще постигнат двете стратегически цели на Западния свят след 1945 г.: ще изградят достатъчно голям пазар, на който да се приложат модерните методи на евтина продукция за широко потребление, и ще се радват на цялостно укрепване на демократичните режими и съживяване на Германия и нейните съседи. Дълес заключава, че: „Ако това се случи, Западна Европа със своите 200 млн. жители ще се превърне в една просперираща и стабилна земя“¹⁴. Дълес и преди е правел отделни изказвания в полза на европейското единство. Така например, в началото на Втората световна война, търсейки начин за преодоляване на пораждащите конфликти национални разделения, той се обявява за „политическа реорганизация на континентална Европа като федерирана общност“; а малко по-късно пише, че „Германия следва да бъде интегрирана в обединена Европа“¹⁵. През 1947 г. обаче на думите му се обръща много по-голямо внимание. Предвид добрите контакти на Дълес с водещи фигури в Републиканската партия, например с губернатора и потенциален кандидат за Белия дом Томас Дюи и споменатия вече сенатор Артър Ванденбърг, редица анализатори разчитат в тях нов подход на мнозинството в Долната камара към европейските проблеми. Това със сигурност е отчетено и от Уолтър Липман. Той харесва предложението федеративен модел и определя думите на републиканеца като повратен момент във външната политика на Вашингтон. Няколко дни след изявлението на Дълес журналистът популяризира идеята във в-к „Уошингтън Поуст“. След като през декември 1946 г. оповестява, че сегашното поколение лидери – Бърнс, Вишински, Бевин, фактически са довели до крах усилията за запазване и про-

¹⁴ **Dulles**, John F. Address on Foreign Policy to the National Publishers Association. In: *New York Herald Tribune*, 18 January 1947.

¹⁵ Цит. по: **Winand**, Pascaline. *Цит. съч.*, с. 7.

дължаване на военновременното сътрудничество и лагерът на победителите се е разпаднал, в коментара си от 21 януари анализаторът директно заговаря за нова политика на Вашингтон към Стария свят. Знаково назоваван „Г-н Дълес относно Европа“, материалът му предлага да се търси мир с Германия и да се установи европейски ред, отговарящ на нуждите и амбициите на европейците. След като досегашните опити не са дали резултат, Липман препоръчва Съединените щати и Съветският съюз да се оттеглят от освободена Европа, с което на пръв поглед става адвокат на концепцията за Третата сила¹⁶. Според историка Робърт Фаръл целта на този анализ е не да пропагандира идеите за силна и независима Европа, колкото да провокира дебат в обществото. И тя е постигната. Други авторитетни журналисти, като Дороти Томпсън и Уилям Чембърлейн, се включват в дискусиата със свои разсъждения за слабостта на разединена Европа и за ролята на Германия и тази на бъдеща икономическа федерация с нейно участие в процеса на следвоенното възстановяване. Все повече авторитетни издания като „Уолстрийт Джърнъл“ и „Ню Йорк Хералд Трибюн“ публикуват статии за ползата от федерирането на демократична Европа, а 72 изтъкнати общественици се обръщат към американците с апел да подкрепят създаването на Съединени европейски щати¹⁷. Вдъхновен от нарастващия в обществото ентузиазъм, но и вероятно добре информиран за новия курс към възстановяването на Западна Европа, който администрацията подготвя, Липман става по-смел в разсъжденията си. Ако в началото той не говори открито за появата на Съединени европейски щати, в кратките си анализи през месеците април и май с. г. вече призовава за замяна на досегашния разпокъсан и индивидуален подход, целящ облекчаване на страданията и трудностите, със систематична и щедра американска програма за помощ, която да допринесе за стопанската реорганизация на континента и за „обединение на Европа“¹⁸.

Много бързо идеята за интегриране на свободна Европа стига до Капитолия. Скоро след оповестяването на доктрината Труман на 21 март 1947 г. сенаторите демократи Уилям Фулбрайт и Елбърт Томас внасят за разглеждане следната кратка резолюция: „Конгресът на САЩ приветства създаването на Съединени европейски щати в рамките на ООН“¹⁹. А на 24 март конгресменът Хейл Богс от щата Луизиана представя същата резолюция за одобрение

---

¹⁶ **Lippmann**, Walter. Mr. Dulles on Europe. In: *Washington Post*, 21 January 1947; **Rappaport**, Armin. *Цит. съч.*, с. 122.

¹⁷ **Ferrell**, Robert H. The Truman Era and European Integration. In: *The United States and the Integration of Europe: Legacies of the Postwar Era*. Ed. by Francis Heller, John Gillingham. Palgrave Macmillan, 1996, pp. 32–33; **Rappaport**, Armin. *Цит. съч.*, с. 123; **Beloff**, Max. *The United States and the Unity of Europe*. The Brookings Institution, 1963, pp. 11–15.

¹⁸ *Washington Post*, 5 April 1947; *Washington Post*, 1 May 1947.

¹⁹ **U.S., Congress**, Senate, Congressional Record, 80th Cong., 1st sess., 1947, Vol. 93 (March 21, 1947), p. 2347.

и от Долната камара. Окуражен от положителния отзвук, който двете резолюции получават в пресата, на 7 април в пространна реч пред Сената Фулбрайт, очертал се на този етап като главен апологет на европейския проект зад Океана, доразвива идеите на вносителите. Според него европейците следва да изготвят и приемат своя обща конституция, която да гарантира свободната търговия и свободното движение на хора, да въведат обща валута и да синхронизират транспортните мрежи. Учредената по този начин федерация няма да срещне особени вътрешни трудности поради изключителната близост и сходство в обичаите и културата на западноевропейските народи и взаимозависимостта на техните икономики. Единствената пречка той вижда в Съветска Русия и посочва, че сред основните цели на организацията следва да бъде ефективното възпиране на разширяващото се влияние на комунизма в Европа. Между редовете се чете, че подкрепата на Фулбрайт за западноевропейския федерализъм произтича от убеждението му, че само чрез възможно най-тясно обвързване континенталните демокрации ще се защитят от съветска агресия и ще неутрализират подривната дейност на комунистическите партии. Публично сенаторът е по-сдържан и представя континенталната федерация като завършек на усилията да се изгради действаща световна организация в духа на Рузвелтовия завет. Уилям Фулбрайт е убеден, че без мирна и благоденстваща Европа няма да се постигне мирен и богат свят, а самата тя не може да бъде създадена без преодоляване на националните разделения и утвърждаване на съвършено различен от познатия икономически и политически ред. Тежката ситуация, в която европейците се намират, и протегнатата от тях ръка за помощ към Съединените щати за преодоляване на огромния търговски дефицит и защитата на Източното Средиземноморие създават възможно най-благоприятния момент за оказване на влияние. Америка не бива да пропуска възможността да изгради със съгласието на народите от Стария свят Съединени европейски щати. Както той изтъква, те „не са вече идеалистична мечта“, а реалност, която би донесла само ползи:

С федерализирането на Европа ще настъпи свобода на търговията, ще има свободно движение на хора, обща валута и ефективна транспортна система. В резултат стандартът на живот ще се повиши, политическите съперничества и стопански напрежения, които водят до войни, ще стихнат²⁰.

Наред с това, сенатор Фулбрайт подчертава и значението, което европейската федерация ще има за разрешаването на германския въпрос. Той се позовава на доклада на бившия президент Хърбърт Хувър, изготвен по поръчка на военния министър през март 1947 г. В документа Хувър препоръчва спиране на демонтажа на индустриални мощности и вдигане на ограниченията върху

---

²⁰ U.S., Congress, Senate, Congressional Record, 80th Cong., 1st sess., 1947, Vol. 93 (April 7, 1947), p. 3139.

обема на промишлена продукция в Германия, което не само ще облекчи американските данъкоплатци, поели издръжката на част от немските провинции, но и ще задвижи мотора на европейска реконструкция. Не на последно място, тази позитивна политика ще позволи на победената страна да допринесе за мира и стабилността на континента. От гледната точка на Фулбрайт именно федерация, включваща Германия, ще сложи край на очевидно безрезултатната дискусия по германския въпрос, която по същото време външните министри на САЩ, СССР, Великобритания и Франция водят в Москва²¹.

През ранната пролет на 1947 г. и президентът Труман загатва публично виждането си за европейското единство. В едно свое интервю той се позовава на резолюцията на Фулбрайт – Томас – Богс, използвайки същия глагол, за да изрази благосклонно отношение към появата на Съединени европейски щати. Малко по-късно пред пресекретаря Чарлс Рос Труман обяснява своята лаконичност с това, че идеята е добра, но ще мине много време, преди тя да бъде практически реализирана²². Не така мисли новият държавен секретар Джордж Маршал. Той не крие симпатиите си към гласуваните в Конгреса документи и все по-често споделя своето убеждение, че на обединението на демократична Европа следва да бъде даден шанс. На същото мнение са и част от младите служители в неговото министерство, които месеци преди Маршал вече дискутират сериозно перспективата. Факт, отбелязан още в първите по-сериозни изследвания, дело на Уолт Ростоу и Макс Белоф. В тях се подчертава, че през 1946 г. дипломати от различни отдели, като Пол Портър, Чарлс Киндълбъргър, Харолд ван Кливлънд и самият Ростоу, се застъпват за уреждане на европейските проблеми в рамките на съвършено нова политическа и икономическа система отвъд старомодния ред на национални държави. Ръководена от наднационални институции, тя ще премахне страха от Германия, ще я впише в общите усилия за възстановяване и ще предотврати разделението на Стария свят. Подкрепено от Съединените щати, европейското обединение ще либерализира търговията и разплащанията, ще ускори ръста на производство, ще подобри материалното положение на европейците и ще ги направи пълноправни членове на многостранната система на свободна търговия²³. Без съмнение, тяхното влияние все още е ограничено, а и те не отчитат неизбежността на предстоящата поява в Европа на два антагонистични лагера. Но така изказаните идеи са красноречив знак за посоката на мислене на следващото поколение американски дипломати. Те са убедени, че с малко повече смелост и въображение, разбира се и с известна помощ и насърчение

---

²¹ *Как там*; Hogan, Michael J. *Цит. съч.*, с. 33–34; Rappaport, Armin. *Цит. съч.*, с. 124.

²² Ferrell, Robert H. *Цит. съч.*, с. 28.

²³ Beloff, Max. *Цит. съч.*, с. 10–12; Rostow, Walter W. *The Division of Europe after World War II: 1946*. University of Texas Press, 1981, pp. 53–61.

от Америка, Европа е в състояние сама да гарантира своите мир и благоденствие в обозримо бъдеще.

Разпадането на Антихитлеристката коалиция, последвалото сериозно влошаване на отношенията с Москва и все по-осъзнатата нужда от приобщаване на Германия с нейните ресурси към Запада правят невъзможно налагането в следвоенна Европа на форма на близко сътрудничество под егидата на ООН и карат Съединените щати да търсят нов и позитивен многоцелеви подход, реабилитиращ германците, изолиращ Съветския съюз и отговарящ на новите геополитически реалности. В същото време администрацията на Труман отчита нуждата от формулиране на надежден и устойчив във времето вариант, който да организира стопанските и политическите отношения в свободния свят по начин, удовлетворяващ всички субекти в него и гарантиращ техните стабилност и просперитет. Следвайки формулата *долари + федерация* (предложена най-напред през април 1946 г. от специалистите в Отдела за Германия и Австрия в Държавния департамент Уолтър Ростоу и Чарлс Киндълбъргър и намерила отражение в плана *Ачесън – Клейтън*²⁴), авторитетни американски политици и общественици, както и някои младши дипломати, се обявяват за интегриране на европейските демокрации в една федерация и обещават щедра помощ. Неизменен акцент в техните планове е доброволното отдаване на суверенни права на една все още неясна наднационална икономическа система, която е призвана да ускори процеса на реконструкция, да направи възможен контрола над Германия, да преодолее дефицита в търговския баланс от двете страни на Атлантика и да укрепи фронта на демокрациите срещу подривните действия на комунистите или пред лицето на потенциална директна агресия на Червената армия. Става дума за работещо демократично единство, което, както обобщава историкът Майкъл Хоган, една част от вземащите решенията във Вашингтон вижда под формата на единен пазар, друга – разбира като установяване на наднационални институции и механизми за стопанска координация и контрол, а трета – разглежда като елемент от по-широк кръг инициативи, съпровождащи налагането на новите международни търговски и финансови правила²⁵. Всички обаче са единодушни, че в него е ключът към мира в Западна Европа и на тази основа градят очакванията си за прерастване на икономическото обединение в политическо.

Докато идеята за интеграция на европейските демокрации печели все повече поддръжници в коридорите на властта, официално администрацията на демократите преследва по-обща цели в отношенията си с Европа и разчита на традиционните средства и начини на действие и планиране на диплома-

---

²⁴ *Как там*, с. 56–60; **Melandri**, Pierre. The United States and the Process of European Integration. In: *Europe, 1945 – 1990s: The End of an Era*. Ed. by Antonio Varsori. Palgrave Macmillan, 1995, p. 104.

²⁵ **Hogan**, Michael J. *Цит. съч.*, с. 39.

цията. В периода от есента на 1944 г. до началото на 1947 г. тя е фокусирана върху оказването на мащабна помощ в подкрепа на усилията за следвоенно възстановяване. Чрез щедри заеми по линия на двустранни споразумения и/или посредством Международния валутен фонд с цел стабилизиране на националните валути и чрез разнообразни и неотложни материални доставки Вашингтон замества неработещата немска индустрия (или липсващите германски репарации). Финансовите пречки пред търговията между двата бряга на Северния Атлантук изглеждат преодолени, европейците не изпитват хроничен недостиг на основни храни, суровини, стоки и лекарства, те получават нужните им транспортни средства, машини и сложно оборудване. Съединените щати изиграват решаваща роля за поддържането на ефективен баланс между различните сектори на икономиката и както отбелязва стопанският историк Джон Килик, без тях моделът на реконструкция щеше да бъде по-различен и бавен²⁶. Със сигурност намесата им отнема от травмата и предотвратява хаоса в европейските общества в деликатния период между края на военното управление и достигането на довоенните показатели, белязан в много страни и от стремителен възход на комунистическите партии. Тя доказва и готовността на САЩ да бъдат лидер в следвоенния свят, носейки отговорностите и товара, с които тази роля е свързана.

Каналите, по които американската материална помощ достига Европа, са Съюзните контролни съвети и новоучредената Агенция за помощ и възстановяване на ООН (до голяма степен наследник на Офиса за помощ и възстановяване на Държавния департамент на САЩ). Близко $\frac{3}{4}$ от дейността на Агенцията е финансирана от Съединените щати, т. е. с парите на американските данъкоплатци са закупувани и транспортирани почти всички продукти, от които европейците имат остра нужда в първите и най-тежки месеци на мира. Това са дрехи, обувки, одеяла, лекарства, санитарни материали, вълна, памук, въглища, селскостопански машини, семена, торове, камиони, индустриално оборудване и др. на обща стойност от 2,495 млрд. американски долара. Основните получатели са силно пострадалите от войната Албания, Австрия, Гърция, Италия, Полша, Финландия, Чехословакия и Югославия. Макар повечето от посочените страни да са с изявен аграрен профил, разпадането на установените вътрешноевропейски търговски връзки и загубата на пазари заплашва населението на големите им градове с глад. Въпреки че през зимата на 1945 – 1946 г. на места в Гърция, Германия, Нидерландия и др. дневният прием пада под 1000 калории на ден, до хроничен глад не се стига именно благодарение на американската щедрост под егидата на Световната организация. По същия начин транспортната свързаност и комуникациите са

---

²⁶ **Killick**, John. *The United States and European Reconstruction, 1945–1960*. Fitzroy Dearborn Publ., 1997, pp. 59–60; **Williams**, Andrew J. “Reconstruction” before the Marshall Plan. In: *Review of International Studies*, 2005, N 3, pp. 550–552.

сравнително бързо възстановени след като с 500 млн. долара е поправена част от разрушената критична инфраструктура²⁷.

Друго важно средство са заемите от американските правителство и банки и от новите международни финансови институции, зад които също стои американският капитал. Безвъзмездна финансова помощ в размер на 100 млн. долара е оказана на Италия, Австрия и Гърция, а под формата на заеми, отпуснати от Експорт-Импорт Банк, 2 млрд. долара са предоставени на по-малките западноевропейски страни²⁸. Най-значими са кредитите, одобрени за Обединеното кралство и Франция, които имат и най-големите икономики на континента.

Скоро след спирането на помощта по програмата *Заем – наем*, в края на лятото на 1945 г. Великобритания се оказва в изключително тежко финансово положение. Това кара лейбъристкото правителство да изпрати във Вашингтон водещия британски икономист Джон Мейнард Кейнс със задачата да използва добрите си контакти в администрацията (като Клейтън и Ачесън) и сред bankerите от *Уол стрийт*, за да уреди спасителен заем при максимално добри условия. Под последното кабинетът разбира заем от 6 млрд. долара – огромна за времето сума и при това безлихвен. Мисията на Кейнс се оказва по-трудна от очакваното. В продължилите между 13 септември и 6 декември 1945 г. преговори на него му се налага в движение да ограничава и адаптира британските искания спрямо приоритетите на Вашингтон и неговите разчети за краткосрочните нужди на Острова. По-конкретно, той акцентира върху изключителната позиция на Обединеното кралство в световната търговия, чието съхраняване и поддържане няма да се случи без първоначална външна помощ. Евентуалната загуба на голяма част от световния пазар ще принуди Лондон да се ограничи до рамките на своя блок и да разчита на двустранни спогодби. Това означава връщане към икономическия национализъм от 30-те години, за което в САЩ не искат и да чуят. Там се смята, че подобен развой на събитията би нанесъл непоправим удар върху амбициите Бретънуудската система на многостранна свободна търговия при фиксирани разменни курсове да заработи час по-скоро. Администрацията приема аргументите на Кейнс и се съгласява да отпусне заем от 3,750 млрд. долара при лихва от 2% и да опрости натрупаните в хода на войната британски задължения в размер на 650 млн. долара. Другата страна на офертата включва твърдите американски условия лейбъристите да свалят преференциите в търговията с колониите и доминионите, да не дискриминират американския внос и най-важното – до

---

²⁷ **Killick**, John. *Цит. съч.*, с. 45; **Lowe**, Keith. *Savage Continent: Europe in the Aftermath of World War II*. Penguin Books, 2013, pp. 35–36, 39.

²⁸ **United Nations**, *Economic Report, 1945–1947*. U.N. Geneva, 1948, pp. 125, 183.

една година след ратификацията на договора за заем в Конгреса да направят британския паунд напълно конвертируем²⁹.

Не са леки и преговорите за предоставяне на заем на Франция, въпреки активното участие в тях на Жан Моне, смятан не без основание за американския човек във френската администрация. Въпреки че значението на страната в системата на световна търговия не е съизмеримо с това на Обединеното кралство, Париж има не по-малко сериозни грижи и нужди, които Съединените щати не могат да пренебрегнат с лека ръка. Гарантирането на неговата военно-политическата и икономическа сигурност налага не само ускорено възстановяване, но и изпреварващо Германия развитие. Планът *Моне* за модернизация на индустрията от 1946 г., който е призван да реши двете задачи, изисква огромни капиталовложения – средства, с които Франция не разполага и нейното правителство е принудено да се обърне за съдействие към Вашингтон. Подобно на британския, френският търговски дефицит с Америка не спира да нараства, което заплашва да стопи доларовите резерви на страната и прави още по-неотложно разбирателството със САЩ. Постигнатата договореност, известна като Споразумението *Блум – Бърнс*, не е така щедра, както тази на Кейнс. След като са отписани френските задължения по програмата *Заем – наем*, през 1946 г. на Франция са отпуснати заеми от по 650 млн. долара от правителството и от Експорт-Импорт Банк, както и 250 млн. долара от Световната банка и 125 млн. долара от МВФ³⁰. И тук базисните условия на администрацията са свързани с приобщаването на френската икономика към търговския мултилатерализъм и са придружени с настойчиви искания за смекчаване на официалната позиция на Франция спрямо Германия.

Очевидно политиката на Съединените щати към Европа веднага след края на войната е насочена към предотвратяване на хуманитарна катастрофа и гарантиране на участието на европейските страни в Бретънуудската система. За по-амбициозни и дори новаторски схеми за регионално сътрудничество не се мисли. На този етап вниманието и усилията на администрацията на президента Труман са насочени към успешното начало на новия икономически ред и на новите международни финансови институции. Но и към Германия.

Бъдещето на Германия е сред най-сериозните предизвикателства пред американската външна политика. Споровете около него засенчват неразбирателството със Съветите относно Източна Европа и Близкия изток, защото са разглеждани като единствения проблем с потенциал да провокира избухването на нова световна война. Безкомпромисният подход на президента Рузвелт, наложил практиката да не се влиза в договорки по конкретни политически и

---

²⁹ **Gardner**, Richard N. *Sterling – Dollar Diplomacy: The Origins and the Prospects of Our International Economic Order* 2nd ed., McGraw-Hill Book Company, 1969, pp. 199–206.

³⁰ **Bossuat**, Gerard. *L'Aide américaine à la France après la Seconde guerre Mondiale*. In: *Vingtieme Siecle*, 1986, N 2, p. 34.

етнически проблеми до победата, оставя Съединените щати без много варианти за действие по германския въпрос. Така през пролетта на 1945 г. Труман наследява от предшественика си само Програма, предотвратяваща започването на Трета световна война от Германия, изготвена от финансовия министър Моргентау (т. нар. план *Моргентау*) и общото разбиране за съюзническо управление на капитулирания враг. Новият президент няма избор и в първите месеци от своя мандат се придържа към духа на Рузвелт и Моргентау. Провалът на четиристранния формат обаче настъпва много скоро, което предизвиква неговата дипломатия да реагира, сменяйки тона и посоката. Така и не стартират общите действия по прилагане на: принципната договореност от Ялта за германските репарации, определени неясно по какви критерии от Сталин на 20 млрд. долара; Потсдамските решения за децентрализация, демилитаризация, декартелизация, денацификация, демократизация и стопанско управление на четирите окупационни зони като едно цяло; изготвеното по-късно Споразумение за равнището на индустриално производство в бившия Райх. Не е постигнато съгласие и относно единна политика за внос във и износ от Германия. След всичко това и предвид поведението на съветските окупационни власти в тяхната зона през май 1946 г. по заповед на американския военен управител ген. Лусиъс Клей са преустановени репарационните вземания от Американската зона в полза на Съветския съюз. Последното отбелязва завой в политиката на Вашингтон към Германия. Не само че четиристранният съюзнически контрол и управление стават невъзможни, но и се създават условия за въвеждане на различен тип търговска политика в Американската зона. Както американският историк Джон Гилингам заключава, през пролетта на 1946 г. е поставено началото на появата на отделна западногерманска икономика³¹. Тя е възприета като работеща алтернатива на мъртвородените Потсдамски договорености и провала на сътрудничеството с Москва. Изменените реалности не позволяват новото немско стопанство да следва предписанията на плана *Моргентау* от 1944 г., предвиждащ разрушаване на картелите и мащабна деиндустриализация, и превръщащ Германия в пасторален рай. Всъщност още през август 1945 г. Бърнс вече е на мнение, че поведението на Съветите и оформянето на немската икономика като една дупка, ошетяваща Европа, обезсмислят придържането към идиличната стратегия на Моргентау. Намясто думите му са потвърдени от наблюденията на Клей, че „икономическият вакуум в Централна Европа означава икономически хаос в цяла Европа“. По тази причина генералът настоява за предприемане на мерки, независимо от официалната линия, които да спестят на американците няколко стотин милиона

---

³¹ Gillingham, John. *Coal, Steel, and the Rebirth of Europe, 1945–1955: The Germans and French from Ruhr Conflict to Economic Community*. Cambridge University Press, 2005, p. 105.

долара годишно³². Остава обаче открит въпросът с каква политика тя да бъде заменена? Предвид грешките, допуснати след Първата световна война, той има по-широки измерения. В него сега се включва нуждата от присъединяване на германския потенциал към общото усилие за възстановяване на Стария континент, а оттук и от трайно вписване на немските производство и пазар в европейските. Следващата логична крачка е цялостно интегриране на западната половина на Германия в свободния свят, но за нея все още не се говори официално. Причината до голяма степен е във френската чувствителност към ускореното възраждане на вековния враг, което сериозно затруднява решаването на казуса, както и опасенията от прекалено остра съветска реакция.

Редно е да се отбележи, че в чисто политически план американската дипломация не се отказва лесно от принципите на четиристранното сътрудничество. Нейната реторика през първата година на мира се упражнява върху тях и защитата им. Джеймс Бърнс излиза с предложение за подписване на 25-годишен договор между четирите сили победителки, гарантиращ демилитаризацията на Германия, и упорито се застъпва за формиране на централни органи на власт в германските земи, противопоставяйки се на френските стремежи за отделяне на Рейнската област, и същевременно не спира да тества най-последователно по линия на репарациите съветската готовност за взаимодействие в духа на Потсдам³³. Липсата на конкретни действия, мизерията и недостигът на земеделска продукция в западните зони и проникването на съветската пропаганда в тях принуждават ген. Клей да настоява пред Държавния департамент за формулиране на цялостна политика относно бъдещето на Германия и дори излиза с конкретни предложения, които да заменят вече неприложимите план *Моргентау* и Потсдамски решения. Под наименованието „Резюме на политиката и целите на Съединените щати в Германия“ от 19 юли 1946 г. те включват: ускорено възстановяване; реформиране на образователната система; учредяване на демократично самоуправление; провеждане на общогермански избори; изработване на конституция, даваща ограничени правомощия на централната власт; свобода на печата; свободно движение на хора, стоки и идеи, и в крайна сметка обединяване на четирите зони в една обновена държава, която в най-скоро време да бъде приета в ООН³⁴. По такъв начин според него Америка ще даде ясна перспектива за демократично развитие на Германия, с което ще спечели симпатиите на голямото мнозинство

---

³² **Funk**, Arthur L. American and Soviet Views on Europe from Yalta to the Marshall Plan. In: *Wartime Plans for Postwar Europe, 1940–1947*. Ed. by Michel Dumoulin. Nomos, 1995, pp. 401–402.

³³ **Trachtenberg**, Marc. *A Constructed Peace: The making of the European Settlement, 1945–1963*. Princeton University Press, 1999, pp. 43–45.

³⁴ **Smith**, Jean E. *Lucius D. Clay: An American Life*. Henry Holt and Company, 1980, p. 352–353.

немци. Малко по-рано, през месец май, в писмо до ген. Айзенхауер той допуска реформите да се проведат в Американската и Британската зона, ако до съгласие за общогерманско решение не се стигне³⁵. По същото време заместник държавният секретар Дийн Ачесън препоръчва обединяване само на трите западни зони и прекратяване на мъчителните контакти със Съветите за съвместно управление в рамките на Съюзническия контролен съвет. По-специално той съветва своя началник Бърнс Съединените щати да демонстрират пред Съветския съюз желанието си да се придържат към модела на четиристранно сътрудничество и да не дават повод за обвинения, че подкопават единството на германците и работят за разделението на тяхната страна. Но ако от Москва продължат да спъват общите усилия, във Вашингтон трябва да са готови с резервен план. В него, както предполага Ачесън, Западна Германия ще бъде третирана „като едно икономическо цяло, което ще бъде тясно интегрирано със западноевропейската икономика“³⁶.

Самият Бърнс заема позиция, която е по-близка до тази на ген. Клей, когато високо цени и уважава, отворена за нов тип решение на германския въпрос, различно от Потсдам. В знаменателната си реч от 6 септември 1946 г. в Щутгарт той акцентира върху необходимостта германците да поемат в свои ръце управлението на делата си и свежда ролята на съюзниците до определяне на демократичните правила, по които то да се извършва. Обещава Съединените щати да играят позитивна роля за стабилизиране на страната и за тържество на върховенството на закона, както и да се съобразят с желанието на жителите на Рейнската област да останат неизменна част от Германия. Америка няма да допусне превръщането ѝ в сателит на която и да е сила и ще работи за достоен мир и скорошно завръщане в общността на миролюбивите и свободни държави. По съществения въпрос за единството на страната той е категоричен: „Ако не може да се стигне до пълно обединение, ние ще направим всичко, което е по силите ни, за да гарантираме максимално възможното обединение [на Американската и Британската зона]“³⁷.

Натоварената със силен емоционален заряд изява на Бърнс отбелязва повратен момент. Съединените щати се ангажират в стратегически план с бъдещето на Германия, в западната част на която остават като гарант за мира, демокрацията и просперитета. Макар прекият адресат да е германският народ, на който той дава надежда и перспектива за приобщаване към свободния свят, посланието му е насочено към далече по-многобройна аудитория. Както си спомня Клей, прегледал предварително текста на речта, държавният секретар

³⁵ **Trachtenberg**, Marc. *Цит. съч.*, с. 52.

³⁶ The Acting Secretary of State (Acheson) to the Secretary of State at Paris. Washington, May 9, 1946. **FRUS** 1946, V: 554.

³⁷ Secretary of State James Byrnes, Restatement of U.S. Policy Towards Germany. Stuttgart, September 6, 1946. *U.S. Department of State, Bulletin*, 15 September 1946, pp. 496-501.

недвусмислено е показал на съюзниците, че Вашингтон се чувства обвързан с поддържането на международния ред на континента и няма да допусне разрастване на комунистическата система, укрепил е морала на антикомунистическите сили, особено в Италия и Франция, и е уверил западните съседи на Германия, че страната му ще подпомогне тяхното политическо, финансово и стопанско възстановяване³⁸. Между редовете се чете посланието, че Съединените щати са готови на вариант, обособяващ Западна Германия като отделен, свързан с демократичния Запад, субект, на който си заслужава да се окаже всестранна подкрепа, независимо от случилото се в миналото.

В края на 1946 г. Вашингтон взема инициативата в борбата със Съветския съюз за спечелване на германците с ясното съзнание, че независима и свободна Германия е по-вероятно сама да потърси асоциирането си със Запада, но и че такава Германия няма как да бъде изградена на основата на договорка между Сталин и западните сили всеки да управлява по свое усмотрение своя дял от немската земя. Съветската безкомпромисност в Източна Германия, съпроводена с нежелание за загуба на контрол и несекващите претенции за репарации от останалите зони, от една страна, и разбирателството между Съединените щати и Великобритания относно възстановяването, кулминирало в появата на Бизония, от друга, създават подходящите условия за политическо обособяване на Западна Германия. Макар новият държавен секретар Джордж Маршал да опитва да върне дипломатията на стария път, надявайки се, че в началото на 1947 г. четиристранният диалог в полза на германското единство може да бъде активизиран, той е принуден да се откаже под натиска на своите служители. Те срещат подкрепата на британските си колеги, които много ясно заявяват, че вариантът Западна Германия напълно ги удовлетворява. Планът на външния министър Ернест Бевин е германското обединение да бъде отложено във времето, а на този етап „да държим Желязната завеса спусната [...] и да изградим зад нея Западна Германия“. Предвижда се тя да бъде федерална република, което със сигурност ще спечели симпатиите на американците, но и на французите, и ще мотивира трите сили да останат обединени повече от всеки икономически интерес³⁹.

Докато политици и дипломати вземат своето решение за разделяне на Германия, в икономиката (където страната вече е ефективно разделена) нейното развитие продължава да бъде забавяно. Решени да обърнат тенденцията, в средата на март 1947 г. стопанските и военните министри в администрацията на Труман се обединяват около становището Бизония да бъде изправена на крака възможно най-бързо. Самоиздържаща се Западна Германия, смятат те, ще облекчи американските и британските данъкоплатци и ще обезсили кому-

---

³⁸ Smith, Jean E. *Цит. съч.*, с. 388–390.

³⁹ Deighton, Anne. *The Impossible Peace: Britain, the Division of Germany, and the Origins of the Cold War*. Oxford University Press, 1990, pp. 123–124.

нистическата пропаганда. За целта настояват пред Държавния департамент да се позволи на инженери и специалисти с нацистко минало да се върнат на работа и немската тежка индустрия да възстанови производството си. Веднъж стартирала, тя ще функционира и в полза на цяла Западна Европа, която, бидейки традиционно свързана с нея, и в новите условия отново ще получава безпрепятствено необходимите стомана и машини⁴⁰. Дискусията е признание за провала на следвоенната политика към Европа. До този момент дипломатите и окупационните власти са се стремили към балансирано възстановяване на германската лека промишленост, което в крайна сметка се оказва безполезно както за германците, така и за съседите им. Оправдани са опасенията, че без немския пазар и потенциала на немската тежка индустрия възраждането на Европа ще се забави фатално, а световната система на свободна търговия няма да заработи нормално.

До пролетта на 1947 г. всички спорове и планове се колебаят между съхраняването на Германия като една страна и нейното разделение. Студената война прави последното неизбежно. Преди обаче виждането за обособена Западна Германия да се е наложило окончателно, малцина дръзват да мислят за бъдещето на доскорошния враг извън установените рамки. И ако вътрешнополитическото ѝ федериране печели привърженици сравнително лесно, то интегрирането на Европа като възможност за разрешаване на германския въпрос рядко се споменава от чиновниците в администрацията на Труман. Изключение са споменатите по-горе документи – планът *Ачесън – Клейтън* и докладът на Хувър. В същото време в обществото отново се чува гласът на Дълес. Последователен в своите възгледи, той насочва вниманието към трансграничното значение на Рейнската област. След Московското съвещание на СМВНР Дълес е убеден, че не съществува чисто национално решение на проблемите на европейското стопанство и подчертава, че „задълбоченото икономическо единство е категоричната основа, на която да се постигне добруването на Европа“⁴¹. Всички приведени примери обаче са далече от разбирането за цялостна стратегия по проблема, формулирането на каквато ще е следващото голямо предизвикателство пред външната политика на Вашингтон.

В първите години на мира американската дипломация се ръководи от два ключови за интересите на Съединени щати приоритета. Първият се фокусира върху усилията за възстановяване и присъединяване на големите европейски икономики към следвоенната система на фиксирани разменни курсове и свободна търговия, договорена на конференцията в Бретън уудс. Вторият се заключава в постигане на някакво разбирателство със Съветския съюз за мирно разделение на континента, и на Германия в частност. Ако, както пише добри-

---

⁴⁰ The Acting Secretary of State (Acheson) to the Secretary of State at Moscow. Washington, March 20, 1947. **FRUS** 1947, II: 394, 395.

⁴¹ Цит. по: **Hogan**, Michael J. *Цит. съч.*, с. 38.

ят познавач на следвоенния период Марк Трактенбърг, още в края на 1945 г. става ясно, че администрацията на Труман се е примирила със съществуването на съветска сфера на влияние в Източна Европа⁴², то борбата за геополитическата ориентация на Германия продължава. Тя дори се изостря поради доказаната обективна невъзможност победената страна да бъде управлявана съвместно на основата на общи принципи и процедурни правила. Джеймс Бърнс и неговите сътрудници първи се убеждават в неотложността радикалната политика на деиндустриализация и трайно обезсилване да бъде заменена от конкретни стъпки за обособяване на западната половина на страната чрез сливане на Американската с Британската, а на по-късен етап и с Френската, окупационна зона. С това, по думите на историка Артър Фънк, завършва кратката ера, в която Желязната завеса наистина се спуска на сцената на Стария свят. Тя е белязана от краха на сътрудничеството между Съединените щати и Съветския съюз, решимостта на Вашингтон да остане активен участник в европейските дела, формирането на Бизония и неформалното оттегляне на френските претенции към Рейнската област⁴³. Само по себе си настъпилото фактическо разделение е не край, а начало на непознати до този момент проблеми, свързани със състоянието на свободния свят. Участието на относително слаба Западна Европа в новия международен икономически ред и наличието на много слаба Западна Германия, изолирана от демократичния лагер и с неясна съдба, не допринасят за икономическата и военно-политическата сигурност на Съединените щати и техните съюзници. Фрагментацията остава друг бъдещ безпокойство въпрос. Обикновено се изтъква разделението на германските земи и се забравя, че Западна Европа в началото на 1947 г. съвсем не изглежда като хомогенно цяло. Скандинавските страни и държавите от Бенелюкс се групират около ограничени форми на локално сътрудничество, Великобритания и Франция трудно намират подходящия момент да сключат двустранен договор, при това твърде общ, Италия все още стои встрани от големия политически диалог, диктаторските режими в Испания и Португалия са изолирани, Швейцария и Ирландия в някаква степен се самоизолират, в Гърция се води гражданска война, Турция е директно заплашвана от Москва, а Германия и Австрия са поделени между Съветите и западните съюзници. Нито една от следвоенните регионални организации – Западен съюз, Организация за европейско икономическо сътрудничество, Съвет на Европа – още не е създадена.

В същото време Вашингтон трупа ценен опит. Макар немного, постигнатото в Западна Германия се дължи на комплекс от фактори. Основните сред тях са: готовност за трайно обвързване с проблемите на страната; оказване на систематична и добре организирана помощ; свиване полето на политиката

---

⁴² **Trachtenberg**, Marc. *Цит. съч.*, с. 14.

⁴³ **Funk**, Arthur L. *Цит. съч.*, с. 409.

до границите на възможното, вкл. в географски план; насърчаване на тясното взаимодействие между различни субекти; умерено популяризиране на федералните принципи в съгласие с местното население. Разривът със Съветския съюз отваря възможност успехът да бъде повторен в по-широк план посредством ангажиране и подкрепа само за Западна Европа и чрез последователна политика на активно и взаимноизгодно сътрудничество между демократичните народи, в т. ч. и германците. Но не като външен диктат, а като осъзнат и доброволен избор на самите западноевропейци. Започващата Студена война налага цялостно преосмисляне на досегашния курс и провокира наследника на Бърнс Джордж Маршал да предприеме спешни и смели действия (след много кратки колебания в самото начало на мандата). Дори и такива, излизащи извън традиционно установените разбирания и форми. От него се очаква да замени досегашния индивидуален подход с цялостна многостранна стратегия. Дългосрочно решение, което ще опази Западна Европа от нашествието на комунизма, ще приобщи Западна Германия към свободния свят и в крайна сметка ще измени в полза на демокрациите баланса на силите в региона на най-пряк и взривоопасен досег между антагонистичните системи на съветския комунизъм и либералната демокрация.

В търсене на алтернатива на следваната до момента линия администрацията на Труман стига до идеята за западноевропейско единство. През пролетта на 1947 г. тя попада в центъра на европейската ѝ политика за първи път. Водеща става тезата, че икономическата интеграция е най-добрият и ефективен начин за постигане на стопанските, политическите и стратегическите цели на Съединените щати в западната половина на Европа и в свободния свят въобще. Обединението вече е разглеждано като мащабно усилие, което успешно да замести разпокъсаните и слабо координирани, но пък твърде скъпи, минали опити за подпомагане на европейските нации. Новият подход е призван да предотврати връщането на политическия шовинизъм и икономическия национализъм, както и да задържи комунистите далече от властта. Той изоставя практиката на оказване на помощ на двустранна основа и изисква от европейците да слеят суверенни права в наднационална система. Чрез новите средства се цели устойчиво във времето изпълнение на старите задачи. Така с общи усилия и при ниска степен на политизация ще се предотврати приближаващата се по оценките на Вашингтон материална и финансова катастрофа; ще се запълни бездната на доларовия дефицит и ще се балансират търговските отношения между Стария и Новия свят; ще укрепнат силите на демокрациите срещу агресивния съветски Изток; ще се утвърди мирът на изстрадалия континент. Съществен елемент от новата политическа линия е очертаването на перспектива пред губещото вяра население на Западна Германия. Трансформацията в отношението към доскорошния враг следва да приключи и той

да бъде третиран като неизменна част от планираната западноевропейска общност, а не като реваншистка сила.

Първият сигнал за настъпваща промяна идва от Москва. На едно от заседанията на СМВнР, посветено на германския въпрос, Джордж Маршал се застъпва за формиране след края на окупацията на структура, която да контролира Рейнската област. Макар останала в границите на Германия, нейното сърце – Рур, не може повече да бъде само немски капитал. Според него достъпът на съседните страни до ресурсите му и решенията на спорните въпроси ще се търсят и постигат на общеевропейска основа посредством нова международна институция⁴⁴. По този начин и победена Германия ще бъде приобщена към Европа, но вече със статута на важен партньор. В крайна сметка целта е чрез икономическа интеграция да се възроди европейското производство, а възраженията на Франция срещу подобряването на положението в Германия и на статута на Германия в международните отношения да отпадна⁴⁵.

Далече от преговорите в Москва, във Вашингтон процесът на формулиране на новата стратегия на практика вече е задействан. Редица служители на Държавния департамент, сред които Джоузеф Джоунс, Харолд ван Кливлънд, Чарлс Киндълбъргър, Бен Муур и др., подновяват лобирането за визията си за интегриране на демократична Европа. Опасявайки се не толкова от комунистическите партии, а от завръщане на национализма с помощта на радикални и неофашистки формации (!) в някои от големите западноевропейски страни, те се застъпват за формулирането на политика, насърчаваща наднационалната концепция за единство. Съединените щати, според тях, са призвани да застанат зад нея като структурират помощта си в „разгърнат план за възстановяване, фокусиран върху производството и потреблението посредством стопанското и функционалното обединение на Европа“⁴⁶.

За изработването на общ план за възстановяване се обявява и създаденият по инициатива на Дийн Ачесън Координационен комитет между представители на Държавния департамент и министерствата на отбраната и флота. В пространния му доклад от 21 април 1947 г. е записано, че националните интереси на Съединените щати налагат те да продължат да предоставят помощ – икономическа и военна, на редица страни в света, за да предотвратят възникването на кризи, разпространението на хаос и екстремизъм, настъплението на комунизма и подчиняването на свободни и миролюбиви народи под властта на тоталитарни диктатури. Авторите му са загрижени за стабилността на световната търговия и перспективата в следващите години светът да не може да си позволи да купува американските стоки в досегашните обеми, както и от

---

⁴⁴ The Secretary of State to the Acting Secretary of State (Acheson). Moscow, April 10, 1947. FRUS 1947, II: 324.

⁴⁵ Hogan, Michael J. *Цит. съч.*, с. 38.

⁴⁶ Beloff, Max. *Цит. съч.*, с. 15–18.

продължаващото положение на страната като практически единствен кредитор. Те отбелязват настъпилото през 1946 г. свиване на американския БВП с 11,6% и очакват спадът да продължи, макар в по-ограничен мащаб, подхранвайки и без това несекващите опасения за завръщане на Голямата депресия от 30-те години на XX в. За преустановяване на негативната тенденция съживяването на европейската икономика се явява от изключително значение. Затова настояват за целенасочени и конкретни мерки, които на регионална база да интегрират националните стопанства в по-големи и надеждни търговски и производствени системи. Чрез тях страните ще завършат процеса на възстановяване и сами ще финансират вноса си, без да изпадат във все по-голяма дългова зависимост от Америка. Внимание е отделено на Германия, за която е препоръчано да бъде вписана в постигането на фундаменталните европейски стопански цели⁴⁷.

Документът е издържан в стилистиката на доктрината *Трумман*, обявена месец по-рано и е съобразен с формиращата се стратегия на Сдържането. Той връща водещото място на икономиката във външната политика, показвайки как стопанските и финансовите механизми трябва да бъдат използвани в отстояване на националните интереси на Съединените щати и за постигане на стратегическите им цели в следвоенния свят. Американските пари, стоки и услуги, много повече от войниците, шпионите и оръжието на Вашингтон, ще реализират задачите по спечелване на влиятелни приятели, запазване на важни региони и ресурси извън контрола на Съветите и разпростирането на демокрацията. По неконфронтационен път и изцяло в полза на Америка могат да бъдат решени и най-тежките проблеми. В този ред на мисли, очаквано, на преден план е изведена препоръката за използване на добре обмислени и насочени планове за възстановяване, отнасящи се до географски и търговски свързани страни. Ето как стоящите зад Координационния комитет институции се превръщат в защитници на политиката на насърчаване на регионалната интеграция. Докладът задава посоката, в която много скоро поема цялата американска дипломация.

Работата на Джордж Кенън и неговия Отдел за планиране на политиката е следващата видима стъпка по пътя към изготвяне на проинтеграционистка стратегия за Европа. След като се запознава с вижданията на младите дипломати и проучва внимателно съдържанието и заключенията на доклада на Координационния комитет, Кенън ги надгражда със своите идеи за възстановяване на Стария свят и американската роля в процеса. В първия том на спомените си той пише, че към началото на 1947 г. вече е изградил ясна представа за американското отношение към Западна Европа. В него има три основни момента. Преди всичко и колкото се може по-бързо Рузвелтовият универсализъм

---

⁴⁷ Report of Special 'Ad hoc' Committee of the State-War-Navy Coordinating Committee. Washington, April 21, 1947. **FRUS** 1947, III: 204–219.

окончателно да отстъпи място на регионален подход, при който демократична Европа се ползва с безспорен авторитет. След това Кенън включва в границите ѝ Великобритания и западните окупационни зони в Германия, подчертава, че познатото деление на победители и победени не трябва повече да бъде допускано, а отношението към Обединеното кралство не следва да се различава от това към останалите западноевропейски страни. И накрая, по своя характер проблемите в тази част на света са вътрешнополитически и икономически, а не дипломатически и военни⁴⁸. Тази почти завършена визия той вече може да сподели с ръководството на Държавния департамент. На практика това е първият сериозен проблем, по който неговото звено, създадено няколко дни по-рано – на 6 май 1947 г., взема отношение. В два меморандума, от 16 и 23 май, той обосновава нуждата от оказване на приятелска помощ на западноевропейските държави за връщане на психологическо равнище на надеждата и увереността у техните народи, както и на просперитета на икономиките им. В срок от четири-пет години, според предвижданията на Кенън, те трябва да се освободят от външни благодетели и да са в състояние да се самоиздържат. Срещу американската щедрост и далновидност от лидерите на континенталните демокрации се очаква да поемат задължението да изработят и приложат разгърнатата, и най-важното – съвместна програма за реконструкция, която, наред с всичко друго, няма да допусне комунистите да се възползват от парите и богатата, дело на американските данъкоплатци. В дългосрочна перспектива той очаква общата им работа да допринесе за утвърждаване на трайно и тясно многостранно икономическо сътрудничество, което да прерасне в регионална политическа структура, включваща Германия и Австрия:

Програмата трябва да бъде изготвена така, че да окуражава и допринася за появата под някаква форма на регионална политическа асоциация на западноевропейските страни. Нашата политика в Германия и Австрия ще позволи на западните зони в максимална степен да способстват за стопанското възстановяване на цяла Западна Европа⁴⁹.

Джордж Кенън препоръчва инициативата да бъде обсъдена дискретно с британското правителство, а на останалите съюзници незабавно да се внуши, че Америка непоколебимо застава зад тях. От Вашингтон се изисква да действа решително и енергично, показвайки нагледно, че преминава от думи към дела, без да се страхува от трудностите, пред които ще се изправи, в т. ч. и по изключително болния въпрос за достъпа до Рурския басейн и използването на неговите въглища⁵⁰. В по-подробния меморандум от 23 май Кенън предлага на Ачесън насоки за действие при организирането на помощта за

⁴⁸ Kennan, George F. *Memoirs, 1925–1950*. Pantheon Publ., 1983, pp. 335–336.

⁴⁹ Memorandum by the Director of Policy Planning Staff (Kennan). Washington, May 16, 1947. **FRUS** 1947, III: 221.

⁵⁰ *Пак там*, с. 222.

Европа, проблем вече заел централното място в политиката на Държавния департамент. Усилията според него не трябва да бъдат насочени директно срещу отстраняване на комунистите, а към справяне с причинената от войната тежка икономическа и социална криза, от която те се възползват, за да разширяват влиянието си. Стопанското разпадане на региона следва да бъде спряно чрез активната намеса на Съединените щати за разрешаване на краткосрочните и дългосрочните проблеми, които пречат на оздравяването и интензифицирането на икономическия живот и вредят на морала на приятелските на Америка страни. По-категорично отпреди Кенън подчертава, че европейците трябва съвместно да изработят и представят на Вашингтон програма за подкрепа на тяхната политика за възстановяване. В интерес на свободния свят е администрацията повече да не приема отделни и нямащи връзка помежду си молби за помощ. Като част от ООН, Икономическата комисия за Европа и окупационните власти в Германия и Австрия, САЩ дори могат безпроблемно да участват в изработването на програмата – първата и последна такава, преди Европа отново да се върне на пътя на прогреса. По-конкретно демократичната ѝ половина, която според Кенън заслужава да се възползва от средствата на редовите американци и да приложи работещ механизъм на всеобхватно и най-важното – многостранно международно сътрудничество, изключващ сателитите на Москва⁵¹. Прави впечатление, че тонът е умерен, а подходът – предпазлив. Избягването на пряката конфронтация със Съветите не пречи да се води решителна политика по ограничаване на комунизма с икономически и политически средства. Политика, която е добре обмислена и професионално прилагана. В този смисъл той е доволен, че онова, което смята за дилетантски подход към проблемите на Европа, остава в миналото заедно с Рузвелтовата визия за Стария континент и сътрудничеството със Сталин⁵². За разлика от доклада на Координационния комитет, Кенън много по-отчетливо сочи СССР като основна заплаха и набляга не само на стопанската, но и на политическата същност на задачите, които американската външна политика е принудена да решава. Той отменя акцента и настоява за изоставяне на общоевропейските подход и мислене за сметка на ограничаване на помощта само до Западна Европа. Проблемът за единството не е специално застъпен, но посоката е запазена.

Няколко дни по-късно заместник държавният секретар по икономическите въпроси Уилям Клейтън изпраща меморандум на Дийн Ачесън, в който споделя своите виждания за нуждата от систематизиране и организиране на американската помощ за Европа. Той също се застъпва за изработването на

---

⁵¹ The Director of Policy Planning Staff (Kennan) to the Under Secretary of State (Acheson). Washington, May 23, 1947. **FRUS** 1947, III: 223–229.

⁵² **Harper**, John L. *American Visions of Europe: Franklin D. Roosevelt, George F. Kennan and Dean G. Acheson*. Cambridge University Press, 1994, p. 198.

цялостен и прецизен план, но по-експлицитно от Кенън се обявява за обединение на Европа. Впечатлен от видяното в лекуващия раните си Стар свят (като участник в заседанията на Икономическата комисия за Европа на ООН в Женева той пътува през западната част на континента), Клейтън описва нерадостна в материално и социално отношение картина. Неговата оценка е, че положението там не спира да се влошава, което води до унищожаване на съвременното разделение на труда, задълбочаване на дефицита и снижаване на стандарта на живот „до равнища, отвъд които ситуацията заплашва да стане революционна“. Само значителна американска помощ може да спре разпадането – икономическо, социално и политическо, но и да гарантира надеждни и платежоспособни пазари за американската продукция. Промяна във фискалната политика и вътрешното потребление ще позволят излишъците от средства и готова продукция да бъдат отделени за Европа. По-конкретно става дума за отпускане на между 6 и 7 млрд. долара и за предоставяне на въглища, храни, памук, кораби и т. н. От европейците се иска под ръководството на Обединеното кралство, Франция и Италия да изготвят ясен и съобразен с реалните им нужди план за период от три години. Съществена част от него е доброволното ограничаване на суверенитета:

Един такъв план следва да бъде основан на изграждането на Европейска икономическа федерация по реда на белгийско-холандско-люксембургския митнически съюз. Европа няма да успее да се възстанови от войната, нито отново да стане независима, ако нейната икономика продължи да бъде разделена, както е днес, на множество и малки водонепроницаеми части⁵³.

Заместник държавният секретар се опасява, че изпаднала в хаос, Европа ще обърка плановете на администрацията. Вместо да съучаства в осъществяваното им, тя ще минира растежа на американските производство, търговия и заетост, както и ще застраши бъдещето на търговския мултилатерализъм. Не на последно място, от бедна и объркана Европа, заета с оцеляването си, не може да се очаква да спре нашествието на комунизма. Но обединен и произвеждащ, континентът със сигурност ще измени хода на историята, правейки света по-сигурен, свободен и проспериращ. В този смисъл Съединените щати са призвани да помогнат за възраждането на Европа и повече не трябва да се бавят в изпълнение на своята мисия.

Както Кенън, така и Клейтън настояват американското общество да бъде информирано за новостите във външната политика. То трябва да е наясно със ситуацията в Европа, опасностите, които тя крие за Америка, и да е подготвено, че програмата за възстановяване ще бъде финансирана от неговите данъци. На същото мнение е и Дийн Ачесън. Още повече че той отчита нараства-

---

⁵³ Memorandum by Under Secretary of State for Economic Affairs (Clayton). Washington, May 27, 1947. **FRUS** 1947, III: 232.

щите притеснения на западноевропейските правителства, че са оставени в периферията на американските интереси, тъй като вниманието на Вашингтон е прекалено ангажирано със заплахите в Източното Средиземноморие и споровете по германския въпрос. Възползвайки се от възможността да замества президента на публична проява, заместник държавният секретар произнася важна външнополитическа реч, с която прави опит да подготви американците и да успокои западноевропейците. С ясното съзнание, че новият курс не може да започне с фалстарт, той, заедно с Дж. Джоунс, внимателно обмисля и подготвя текста ѝ, съчетавайки алтруизма си с прагматичния подход на дипломата. Речта трябва да „закаси“ американската филантропия с маята на националния интерес, защото стабилизирането на европейските икономики и общества е предназначено да укрепи сигурността на Съединените щати и да разшири търговията между двата бряга на Северния Атлантис⁵⁴. Постигнат е убедителен ефект, за което говори и оценката на Труман – няколко седмици по-късно президентът я определя като пролог към плана *Маршал*.

На 8 май в Кливланд, Мисисипи, Ачесън следва утвърдени шаблон и наближава на мащаба на разрухата в Стария свят, резултат от войната, продължаващото отсъствие на големите работилници Германия и Япония от глобалните пазари, мъчителния ход на реконструкцията във Великобритания, Франция и Италия и редуващите се през последните две години сурови зими и сухи лета. Той не пропуска да отбележи и увеличаващите се търговски дефицити със Съединените щати, които натоварват допълнително едва проходащите икономики в Европа и Азия. Макар да не говори открито за съветската заплаха, тя присъства в изказването му чрез връзката между хляба и свободата, която прави. На тази основа Ачесън настоява американската помощ да бъде реорганизирана и пренасочена към съживяване на производството, земеделието и търговията в демократичните държави. Тя трябва да бъде предоставена възможно най-скоро, за да се предотврати изпадането на европейците в състояние на „безнадеждност и отчаяние“, застрашаващо тяхната независимост. За целта от Конгреса се очаква да одобри използването на стопанските и финансовите ресурси на Америка, за да подпомогне свободния свят и така да гарантира националната сигурност. Той е убеден, че продължаващата подкрепа за демокрацията по света е по същество защита на собствените американски свободи и институции. Без да упорства за продължаване на сътрудничеството със съюзниците в четиристранния формат, Ачесън заявява готовността на администрацията самостоятелно да работи за реконструкцията на Европа и Германия. От съществено значение тук е увереността му, че те ще бъдат постигнати само ако „различни части от европейската икономика работят заедно в хармонично цяло“. Заместник държавният секретар подчертава, че

---

⁵⁴ **Beisner**, Robert L. *Dean Acheson: A Life in the Cold War*. Oxford University Press, 2006, p. 71.

либерализирането на търговията и създаването на „координирана европейска икономика“ прерастват във фундаментална задача⁵⁵. Обединени по този начин, европейските нации ще формират и поддържат политически и обществен климат, който ще предотврати разрастването на комунизма. Но и ще бъдат по-надежден партньор на Съединените щати. За Ачесън помощта, която Америка ще предостави, и единството, което европейците ще постигнат, са насочени не както мисли Кенън за по-бързото постигане на икономическа зрялост и поетапно оттегляне на Америка от техните проблеми, а за съхраняване на трансатлантическата общност, в която Старият и Новият свят си сътрудничат във взаимен интерес. Повторение на горчивия опит от 1940 – 1941 г. не трябва да се допуска в никакъв случай⁵⁶. В деня на втората годишнина от победата над Хитлерова Германия той припомня значението на свободата и борбата за нея, но без да прибегва до по-войнствената реторика на доктрината *Трумман*. В неговите представи Америка ще бъде от най-голяма полза за некомунистическите общества в Европа, когато употреби своя потенциал, за да възстанови нормалния живот и демокрацията в тях, както и да насърчи интегрирането им в наднационална общност.

От средата на април до края на май 1947 г. формулата *долари + федерация* се трансформира в цяла нова стратегия под формата на план, включващ програма за възстановяване и интеграция. Съединените щати осъзнават както че Западна Европа продължава да изпитва нужда от външна помощ за окончателно преодоляване на икономическите и социалните последици от войната, така и че те следва да продължат да я оказват, ако искат да защитят дългосрочните си интереси и да изменят трайно баланса на силите в контекста на необратимия разрыв със Съветския съюз. Този път обаче се предвижда финансовата и материалната подкрепа да постъпва далече по-структурирано и организирано в сравнение с досегашната практика и съгласно подробен общ за всички бенефициенти краткосрочен план. Изготвен и функциониращ на принципа на многостранното сътрудничество, той няма да бъде от полза на отделни страни, а на целия регион. Ефективността и устойчивостта му ще зависят и от решимостта на европейците да работят заедно в общи икономически структури с наднационален характер. В разработките на Държавния департамент все още няма яснота дали обединението ще представлява федерация, асоциация, съюз или нещо друго. Всъщност въпросът за формата не е от първостепенно значение. За американската дипломация е важно, както пише изследователят Дейвид Елууд, концепцията за институционализиране на стопанското сътрудничество между европейците да успее, защото то е единствената политически възможна база, върху която САЩ могат да оперират, и то предпазливо заради

---

⁵⁵ **Acheson**, Dean. *Present at the Creation: My Years in the State Department*. W. W. Norton, 1969, pp. 228, 229.

⁵⁶ **Harper**, John L. *Цит. съч.*, с. 277.

открития риск да налагат директно своя модел⁵⁷. Основната задача е открито заявена – в рамките на няколко години производството и търговията в Европа да отбележат съществен ръст и европейските страни да купуват американски стоки, без да се притесняват за състоянието на своите валутни и златни резерви или от влизане в дългова спирала. Не по-малко важно е да бъдат реализирани и определени политически цели, а именно съдържане на Съветите и техните местни агенти, приобщаване на Западна Германия към Западна Европа и спечелването на последната като ключов партньор в либералната система на мултилатерализма. В решаването на амбициозните и сложни задачи, включващи толкова много интереси, ресурси и субекти, Америка няма голям избор от средства освен да поддържа каузата на единството. Малко по-късно дипломатът Джоузеф Джоунс ще напише, че във време, в което европейците се страхуват както от експанзионизма на Москва, така и от икономическата мощ на Вашингтон и неговия агресивен антикомунизъм, американската администрация се нуждае от емоционален призив, който да ги убеди в нейния алтруизъм и в същото време да ги привърже по-здраво към себе си⁵⁸. Неговото заключение, че само европейската идея може да изпълни тази задача, звучи все по-убедително. За да са трайни просперитетът и стабилността на демократичните общества на континента, те трябва да бъдат интегрирани. Обединена Западна Европа, включваща и Западна Германия, на границата със съветския тип тоталитаризъм е гаранция за сигурност и поддържане на благоприятен баланс на силите със световния комунизъм.

В повечето документи за Европа продължава се мисли по-скоро като за едно цяло и европейците рядко са разделяни на източни и западни. Под влиянието на Джордж Кенън, а след него и на Чарлс Болън, обаче географският хоризонт на новата стратегия е стеснен. Изоставено е предишното, определяно вече като наивно, очакване за общоевропейски действия, благодарение на които континентът да съхрани своята геополитическа цялост. От преждевременната идея за световен мир и правителство вниманието е насочено към нуждите на приятелските западноевропейски демокрации. Все пак, както напомня Кенън, възможностите на Съединените щати са ограничени и от Вашингтон трябва да ги използват така, че да вдъхнат увереност на народите, които са близко до него и да разколебаят самонадеяността на противниците му⁵⁹. При това положение Икономическата комисия за Европа към ООН, в която важна роля има СССР, не е подходящата платформа за обсъждане на американската помощ.

---

⁵⁷ **Ellwood**, David. *Rebuilding Europe: Western Europe, America and Postwar Reconstruction*. Longman, 1992, p. 84.

⁵⁸ **Memorandum** for the File by Joseph M. Jones. Washington, July 2, 1947 [online]. [Viewed 4.04.2023]. Available from: https://www.cvce.eu/obj/memorandum_by_joseph_m_jones_2_july_1947-en-21a3d2b1-55a3-48a9-afca-90e961fd10f7.html

⁵⁹ **Gaddis**, John L. *George Kennan: An American Life*. The Penguin Press, 2011, p. 278.

Необходима е нова структура, която предполага и нов обхват, недопускащи обструкционизма на кремълския вожд и неговите дипломати. Тя ще стане и проводник на политиката на ограничаване, а не на сътрудничество с Москва и нейните сателити.

Спор в Държавния департамент възниква по въпроса на кого следва да принадлежи инициативата. Клейтън се противопоставя на нов вариант на политиката, провеждана от Агенцията за помощ и възстановяване към ООН, която заплашва да постави Съединените щати отново в ролята на редови благодетел с равни права при вземането на решенията със спонсорираните от него страни. Той иска Вашингтон да заяви категорично позицията си и да контролира изцяло процеса, който сам задвижва⁶⁰. На свой ред Кенън предлага европейските правителства официално да се обърнат към Америка с общо заявление за своите нужди, което според него ще донесе много повече политическа изгода и за двете страни. На 18 юни в лекция пред Националния военен колеж той обяснява, че ако Съединените щати се ангажират с инициативата, Съветите и подчинените им комунистически партии ще я определят като диктат и заробване. Те ще се борят „със зъби и нокти“ да спечелят недоволните либерали, с чиято помощ вече тя да бъде отхвърлена от общественото мнение. Но ако европейците напишат плана *Маршал*, обвиненията в американски империализъм ще бъдат обезсилени, а самите те вече ще са мотивирани да започнат работа по изграждане на своето единство без излишно отлагане⁶¹. Кенън няма съмнения, че администрацията ще остане активна страна в оформянето на програмата за възстановяване, но ще действа зад кулисите. И е убеден, че Америка няма нужда от колонии. Независимо от мощта си, САЩ не се стремят към създаване на свои сателити, а към утвърждаване на независими и икономически самостоятелни партньори. В неговите разбирания планът първо ще накара европейците да обединят своите ресурси и да се споразумеят за тяхното най-рационално използване в служба на общия им напредък и чак след това ще се обърнат за допълнителна помощ към Вашингтон. Това той с право определя като възможно най-честния подход към американските данъкоплатци⁶².

Докладът на Координационния комитет, препоръките на Кенън, становището на Клейтън и изказването на Ачесън полагат основите на новия подход. Той следва очертаванията на доктрината *Труман* и стратегията на глобално съдържане, но поставя Западна Европа в центъра на вниманието. Въпреки че нито една държава в региона не е пряко застрашена от Москва така, както са Гърция и Турция, увеличаващата се подкрепа за местните комунистически партии – особено в Италия и Франция, буди сериозна тревога и принуждава

---

⁶⁰ Memorandum by Charles P. Kindleberger. Washington, July 22, 1948. **FRUS** 1947, III: 244.

⁶¹ **Gaddis**, John L. *Цит. съч.*, с. 278.

⁶² *Пак там*, с. 279.

администрацията да се заеме с изменение на условията – стопански и психологически, които подхранват просъветската пропаганда.

Окончателният си вид западноевропейската стратегия на Вашингтон придобива с речта на държавния секретар Джордж Маршал в Харвард от 5 юни 1947 г. Подготовката ѝ започва след срещата от 28 май на Д. Ачесън, У. Клейтън, Дж. Кенън с ръководителите на отдели в Държавния департамент, Ч. Болън и самия ген. Маршал. В началото водещите фигури на американската дипломация се запознават с положението в Европа така, както Клейтън им го представя. Пред тях той споделя своите очаквания в началото на 1948 г. да настъпи стопанска, политическа и социална дезинтеграция на Стария континент и прави предложение да се отдели съществена помощ за нейното предотвратяване. Освен близо седемте милиарда, които пресмята, че начинанието ще струва, той обръща специално внимание върху необходимостта европейските правителства да премахнат съществуващите пречки пред търговията и да установят помежду си „система на тясно европейско икономическо сътрудничество“. След това участниците дискутират няколко съществени момента от бъдещата инициатива. Първият от тях е свързан с въпроса дали в програмата за възстановяване да участват СССР и неговите сателити. Решено е САЩ да не дават повод за обвинения, че разделят Европа и формално да поканят източноевропейските страни, при условие че те се откажат от пълната си обвързаност със съветската система, а Съветският съюз – в качеството му на източник на природни богатства за целия континент. Постига се и съгласие, че ако комунистическата доминация в Източна Европа не бъде отхвърлена, то „е възможно да се създаде една европейска икономическа федерация и без участието на източноевропейските държави“. По проблема чия следва да бъде инициативата, се изработва компромисна позиция, при която отговорността ще се носи от европейците, но Америка ще оказва натиск върху тях за съставяне на „цялостен план за икономическо сътрудничество [...] и дори за създаване на стопанска федерация в следващите 3-4 години“. С други думи, Вашингтон не бива да бъде подозиран, че налага модела си в Европа, използвайки мощни финансови инструменти. И най-сетне Маршал уточнява, че цялата процедура по преговорите, които ще започнат в Европа и ще продължат между Стария и Новия свят, ще отнеме най-малко шест месеца⁶³. След края на срещата държавният секретар възлага на Болън да състави предстоящата му реч, в чиято подготовка меморандумите на Кенън и Клейтън са широко застъпени. Генерал Маршал, който разпорежда до изявата му в Харвард да не се дават никакви подробности по съдържанието на инициативата и съответно никаква публичност, прави отделни малки редак-

---

⁶³ Summary of Discussion on Problems of Relief, Rehabilitation and Reconstruction of Europe. Washington, May 29, 1947. **FRUS** 1947, III: 234–236; **Acheson**, Dean. *Цит. съч.*, с. 232.

ции в предложението му проект⁶⁴. Те не променят смисъла, заложен от неговите подчинени, нито характерния за Болън стил.

В историческата наука отдавна са отхвърлени спекулациите, че държавният секретар не си е давал сметка за мащаба на програмата за възстановяване на Европа, за която настоява и не взема активно участие в изработването ѝ. Действително бащите на плана *Маршал* са много⁶⁵, но това не значи, че ролята на Джордж Маршал е тази на почетния високопоставен наблюдател. Той е не само сред инициаторите, но е един от двигателите на промяната в европейската политика на Вашингтон; лидерът, който залага политическия си авторитет за нейния успех, но и който внимателно се вслушва в предложенията и съображенията на своите най-близки сътрудници. Провалът на Московското съвещание на СМВнР поражда у него убеждението, че стратегическото сътрудничество със Съветския съюз за една свободна и просперираща Европа е обречено. Пътуването му през Западна Европа го оставя с впечатлението, че две години след края на войната жителите на региона още се борят за оцеляването си. Притеснен от видяното, той заключава, че бавният и труден процес на възстановяване ще доведе до хронична бедност и отчаяние, които постепенно ще превърнат разделените местни общества в хранителна среда за разпространението на комунизма. Опасност, която трябва да бъде предотвратена с всички възможни мирни средства. По-късно тази негова представа ще бъде подложена на критика и съответно ще бъде определена като излишно песимистична.

Не може да се отрече, че през зимата на 1947 г. в Западна Европа има забавяне на темпа на икономическо развитие. В никакъв случай обаче то не е толкова сериозно, колкото Маршал, а и Клейтън преди него, го представят. Разгледана в контекста на целия процес на възстановяване, т. нар. „Криза от 1947 г.“ има характер на краткосрочна рецесия, лишена от възможността да предизвика трайни и дълбоки измерения, т. е. депресия. Според А. Милуърд стачната вълна във Франция и високият избран резултат на италианските комунисти не са продукт на тежка икономическа ситуация. Те се дължат на сложното взаимодействие между различни политически аспирации. От едната страна са попарените надежди на крайната левица за радикална социална и стопанска промяна, а от другата – страховете на мнозинството, че тя няма да може да бъде предотвратена чрез демократичните механизми. Тезата си той защитава с аргумента за липса на спад в жизнения стандарт на западноевропейците през 1947 г. Според него в повечето континентални демокрации условията в много отношения са подобрени, нивата на заплатите надминават разходите за живот, намалена е детската смъртност, новите социални системи функционират нормално. Разбира се, Милуърд коректно отбелязва, че в сравнение с 1946 г., в Белгия, Италия и Франция се отчита влошаване на положението, но отхвърля

---

⁶⁴ Болън, Чарлс. *Цит. съч.*, с. 293–294.

⁶⁵ **Beisner**, Robert L. *Цит. съч.*, с. 70.

като твърде опростено твърдението, че комунистите увеличават своята популярност на основата на глада и недоволството⁶⁶. За Маршал обаче плашещи са цифрите, а не по-късните анализи, които той, естествено, не познава. Така например, той е информиран, че в Италия организирани комунисти достигат 2 250 000 души, а в изборите от 1946 г. Италианската комунистическа партия (ИКП) печели 19%. В останалите по-малки европейски държави членската маса на местните комунистически формации от общо 5000 души през 1944 – 1945 г. достига 600 000 организирани партийни членове през 1947 г.⁶⁷ Държавният секретар не крие безпокойството си от тенденцията на нарастване на антидемократичните сили и в известното радиообръщение от 28 април заявява, че „бъдещето на нашата цивилизация“ е поставено под въпрос в Европа. Съветската политика в Германия пречи на възстановяването на страната и подкопава възраждането на Стария свят и вярата в демокрацията. В дългото му изказване се открояват няколко кратки изречения: „Възстановяването на Европа върви много по-бавно от очакваното. Силите на разпадането стават все по-видими. Пациентът си отива, докато докторите мислят. Затова аз вярвам, че действията ни не трябва да чакат постигането на компромис [със СССР] чрез изтощение“⁶⁸. Призивът за предприемане на ефективни мерки не е само за пред широката аудитория. Не е просто съвпадение, че точно в същия ден Маршал възлага на Джордж Кенън да сформира Отдел за планиране на политиката и му поставя първата задача – да разработи план за спасяване на Европа.

Начело на американската дипломация от едва няколко месеца, Джордж Маршал безпогрешно посочва основния политически проблем – настъплението на болшевишката диктатура и отстъплението на либералната демокрация. Решаването му в съвместно усилие със Съветския съюз е исторически абсурд. Защото то преминава през премахване на социалните корени на политическия екстремизъм и оздравяване демократичните устои на политическата система в Западна Европа, което противоречи на подхода на Москва за задълбочаване на хаоса. Необходими са активни действия, които Съединените щати вече не се притесняват да предприемат едностранно. Все пак, за да обезсилят политическите обвинения и пропагандните внушения, че Вашингтон разрушава съюза на победителите и че търси директна конфронтация, Д. Ачесън, У. Клейтън, Дж. Кенън и останалите водещи фигури в Държавния департамент се обединяват около становището, че тези действия следва да са

---

⁶⁶ **Milward**, Alan S. *Цум. съч.*, с. 13–19.

⁶⁷ **Galante**, Severino. ‘European Communism’ and the West: From Cooperation to Hostility. In: *Europe, 1945–1990s: The End of an Era*. Ed. by Antonio Varsori. Palgrave Macmillan, 1995, p. 63.

⁶⁸ Address by the Secretary of State on Moscow Meeting of the Council of Foreign Ministers, March 10 – April 24, 1947. Washington, April 28, 1947. *U.S. Department of State, Bulletin*, 11 May 1947, pp. 919–924.

икономически, а не политически или военни. Тактика, която Маршал одобрява. Той добре разбира, че само материално и психологически възстановена свободна Европа ще поеме съдбата в своите ръце, ще израсне като преграда пред разпространението на комунистическите идеология и репресивна диктатура и ще се утвърди като ключов партньор в либерализирането на режима на многостранната търговия. Единственото условие европейците да заслужат американската помощ е да докажат, че могат да работят заедно и да изградят обща организация. Държавният секретар и неговите служители отново демонстрират завидно единомислие. Те са убедени, че бъдещето на Западна Европа вече не зависи от желанието и готовността на Сталин за преговори. То ще произлезе от открития диалог и институционализираното сътрудничество между европейците и от разширяването на техните контакти с американската администрация. „Една от отличителните черти на плана *Маршал*, както признава по-късно Болън в мемоарите си, беше принципът на взаимопомощ – европейците да се групират и в тандем със САЩ да намират решения на проблемите си.“⁶⁹ Европейското единство става голямата цел на плана *Маршал*.

Казано с други думи, появата на европейска общност е цената, която трябва да бъде платена за американската щедрост. Според авторитетния изследовател на плана *Маршал* М. Хоган тази общност е „съзидателният мир“, който ще донесе желаната стабилност на Стария континент. В представите на американските лидери само и единствено интеграцията може да събори преградите пред търговията, да обедини националните стопанства, да освободи производствения потенциал на западноевропейците и да впише региона в световната търговско-финансова система. Тя е непоклатима гаранция, че възраждането на Германия няма да събуди у съседите ѝ познатите опасения за тяхната независимост и благоденствие и че демокрациите няма да попаднат под съветска власт⁷⁰.

Убедени в многопосочната полза от интеграцията, Съединените щати с ентусиазъм се заемат с реорганизация на системата на международни отношения в западната половина на Европа на основата на доброволна наднационална интеграция. Първата стъпка е направена с оповестяването на 5 юни 1947 г. в Харвард на инициативата на държавния секретар ген. Джордж Маршал за подпомагане процеса на възстановяване.

Пред няколко хиляди души, събрали се да отбележат завършването на първия випуск на Университета в Харвард, ген. Маршал открито приканва европейците към взаимопомощ, която да ги обедини, да им помогне да определят общите си проблеми и заедно със Съединените щати да потърсят техните решения според внимателно изготвен план. Без съмнение, държавният

---

⁶⁹ Болън, Чарлс. *Цит. съч.*, с. 295.

⁷⁰ Hogan, Michael J. The Search for a “Creative Peace”: The United States, European Unity, and the Origins of the Marshall Plan. *Diplomatic History*, 1982, N 3, p. 273.

секретар говори за цяла Европа и се стреми да убеди своята аудитория, че от Вашингтон Старият свят изглежда като едно цяло, а не като механичен сбор от национални държави и че е време жителите му да възприемат себе си като неделим социален, културен и политически организъм. На практика обаче, той има предвид демократичната половина на Европа. В неговите и на мнозинството му колеги представи подвластното на общи форми на стопанско и политическо съществуване обединение ще създаде условия за избягване на сериозни конфликти между западноевропейците, ще бъде гаранция за бърз растеж и вътрешнополитическа стабилност и ще ускори модернизацията им⁷¹.

Речта на Маршал не поставя много и трудноизпълними условия, но и е лишена от конкретика. Държавният секретар заявява, че Америка е готова „да даде лекарство, а не просто успокоително“ за тежките проблеми на Европа, без обаче да посочва кое ще бъде това лекарство и в какво количество. Формалният повод е, че инициативата следва да дойде от самата Европа. В тази връзка той изисква страдащият континент сам да потърси лечението си:

... да има някакво споразумение между европейските държави относно нуждите и участието, което те ще вземат, за да се постигне ефект от действията, които това правителство ще предприеме. Няма да бъде нито подходящо, нито ефикасно то да се наеме едностранно да изработи програма, предназначена да вдигне Европа на крака в стопанско отношение. Това е работа на европейците. Инициативата, мисля аз, трябва да дойде от европейците. Ролята на тази страна ще се изразява в приятелска помощ при изготвянето на европейската програма и впоследствие да подкрепя тази програма [...] Програмата трябва да бъде съвместна, одобрена от повечето, ако не всички, европейски нации⁷².

Джордж Маршал се въздържа и от най-малкия намек за размера и характера на помощта, която от името на администрацията на президента Труман обещава да окаже. Седмица по-късно в писмо до посланика във Франция той признава, че все още обмисля различни варианти – от нещо като по-мощен план *Моне*, включващ няколко държави, до конкретни проекти, отнасящи се до най-важните и намиращи се в особено затруднено положение сектори: храни, въглища, транспорт⁷³. В същото време неговите подчинени не са на едно мнение относно крайния резултат от програмата. В спора как да изглежда очакваният от Вашингтон европейски съюз, в Държавния департамент се оформят две групи: на плановиците около заелия след оттеглянето на Дийн Ачесън поста заместник държавен секретар Робърт Ловет и на привържениците на свободния пазар около заместник държавния секретар по икономичес-

---

⁷¹ **Milward**, Alan S. *Цит. съч.*, с. 56.

⁷² European Initiative Essential to Economic Recovery: Remarks by the Secretary of State. Harvard, June 5, 1947. *U.S. Department of State, Bulletin*, June 15, 1947, p. 160.

⁷³ The Secretary of State to the Embassy in France. Washington, June 12, 1947. **FRUS** 1947, III: 251.

ките въпроси Уилям Клейтън. Докато първите разчитат на правителственото съдействие и решаваща намеса на държавата като двигател на интеграционния процес, то вторите се стремят да построят европейската икономическа общност на основата на регулиращите функции на пазара и създаването на митнически съюз⁷⁴. С времето последната позиция взема връх. Представата за Обединена Европа, която тя съдържа, се опира на американския опит и разбирането, намерило място в доклада на Кливлънд – Муур – Киндълбъргър, за високата цена, платена от европейците в миналото, за многобройните ограничения, възпрепятствали свободното движение на стоки, работна ръка и капитали. За американците ръстът на производителността им се дължи на мащаба на вътрешния пазар и на факта, че той е на практика огромен митнически съюз. Следователно, за да достигне показателите на Америка и се превърне в надежден партньор, който да възстанови отдавна изгубеното равновесно състояние в световната търговия, Западна Европа трябва да се оформи като един голям и открит пазар, освободен от всякакви вътрешни бариери⁷⁵. Вземайки повод от този тип мислене, Дейвид Елууд отбелязва, че във Вашингтон очакват появата на своеобразни „икономически Европейски съединени щати“, които да позволят на западноевропейците да осъществят американската мечта, без да напускат Стария свят, и образно заключава: „Вие можете да бъдете като нас“ – това е обещанието на плана *Маршал*⁷⁶. Но се въздържат да го кажат директно, камо ли силово да принудят партньорите да осъществят замисъла им.

Не е прав френският историк Пиер Меландри, когато твърди, че ако зависи единствено от Държавния департамент, европейска интеграция няма да има. В своята книга за ролята на САЩ в ранния период на изграждане на Обединена Европа той обвинява ръководството му за поднасянето на твърде неясни и общи схеми за структурата на западноевропейската общност, в обезкуражаване опитите на част от Сената да обвърже в пряка зависимост понятията *помощ* и *интеграция*. Подлага на остра критика още неотклонното придържане към идеята, че единството трябва да бъде дело на самите европейци, на които Америка следва да предоставя приятелска подкрепа и съвет, но нищо повече⁷⁷. За разлика от него Майкъл Хоган, опирайки се на свидетелствата и разсъжденията на Уолт Ростоу, правилно заключава, че Държавният департамент следва внимателно изработена стратегия. Между дипломатите има съгласие, че в обвързването на възстановяването с интеграцията се крие надеждата за постигане на типа международен политически и стопански ред в Европа, към

⁷⁴ **Hogan**, Michael J. *The Marshall Plan: America, Britain...*, pp. 27, 50.

⁷⁵ **Killick**, John. *Цит. съч.*, с. 135.

⁷⁶ **Ellwood**, David. *Цит. съч.*, с. 89.

⁷⁷ **Melandri**, Pierre. *Les Etats Unis face à l'unification de l'Europe, 1945–1954*. Éditions a. Pedone, 1980, pp. 87–145, 202, 248.

който Съединените щати се стремят още от 20-те години на XX в. В условията след 1945 г. то ще обедини Германия със Западна Европа и ще формира реална противотежест на формирация се под диктовката на Сталин Източен блок⁷⁸. Позиция, която е далече по-точна и която е застъпена в това изследване.

В действителност официалните кръгове във Вашингтон се заемат без излишно отлагане да приведат в действие новата стратегия за следвоенно възстановяване на Европа, изискваща обединение на демократичните държави на континента. Те разпределят силите си между два фронта – външен и вътрешен. На дипломатите се пада задачата да убедят западноевропейските си колеги в нуждата и ползите от интегрираната общност, а заедно с останалите департаменти в администрацията да уверят Конгреса, че е от полза за самата Америка да одобри част от парите на американските данъкоплатци да бъдат похарчени за реализацията на мащабния европейски проект.

В Държавния департамент отговорът на въпроса как ще изглежда стопанската интеграция на Стария свят започва да се избистря. В заелия се с практическото изработване на програмата за реконструкция на Европа Комитет по възстановяването, известен още като „Групата вторник – четвъртък“ – по дните на регулярните срещи на членовете му, е постигнат важен компромис. В непосредствен план е решено да се отпусне спешна помощ за осигуряване на суровини и стоки от първа необходимост, които вече не могат да бъдат доставяни по линия на Агенцията за помощ и възстановяване на ООН. А в дългосрочна перспектива на Вашингтон е вменено да води политика, която да насърчи партньорите му да изоставят статичното планиране и да се откажат от излишния контрол. Заедно с това от тях се очаква да приемат и прилагат принципите на мултилатерализма, които Международната търговска организация предстои да обяви, като така премахнат непазарните механизми, увеличат производството и подобрят ефективността на регионалната икономика. Между наложителните и стратегическите действия американската дипломация следва да споделя с европейските си колеги своето благосклонно отношение към създаването на митнически съюз и подкрепата си за появата на общ разплащателен механизъм. Съчетаването на подходите на транснационално координиране и планиране и на силите на пазара не само ще доведе до увеличаване на индустриалната и земеделската продукция, но и ще допринесе за интегрирането на националните икономики и пазари. Целта на Съединените щати трябва да бъде учредяване на наднационална организация, която в хода на възстановяването да разпределя ресурсите и свръхпроизводството, да задава целите на производствените програми и да координира националните планове за възстановяване. В същото време тя следва да допринесе за обединяване на ключови сектори като въгледобив, производство на електрическа енергия и транспорт. След края на преходния период от над-

---

⁷⁸ Hogan, Michael J. *Цит. съч.*, с. 45.

националната власт се очаква да способства за появата на митнически съюз и стабилна западноевропейска система за валутни разплащания – темелите на бъдещия стопански съюз⁷⁹. Вижданията на Комитета се споделят и от Отдела за планиране на политиката. Кенън и неговите колеги категорично застават зад функционалния подход към интеграцията в сферата на икономиката, финансите и търговията. Акцентът в техните препоръки до държавния секретар е върху освобождаването на търговията и разплащанията от съществуващите ограничения, възприемане на изцяло многостранен подход и популяризиране на ползите от европейския митнически съюз⁸⁰. Погледната от Вашингтон, в този начален етап Обединена Европа вече изглежда като готвещ се за световна премиера голям и произвеждащ все повече общ пазар с една валута, вписан в системата на свободна търговия. В Държавния департамент не планират европейската интеграция да се случи според федералните идеи и принципи, а подкрепят прагматичен и по-лесен за управление процес на функционално обединение с отчетлив наднационален елемент.

На пръв поглед изглежда, че с тази далече по-ясна и прагматична крайна цел пред себе си американските дипломати лесно ще склонят европейците към интеграцията. В дейността си те следват внимателния подход, препоръчан от държавния секретар. Както личи от писмото му до сенатор Артър Ванденбърг, Маршал е убеден, че Съединените щати трябва да направят всичко възможно, за да върнат надеждата и да възродят Стария свят, както и да предотвратят избухването на поредната война. За целта те ще насърчават европейците да работят заедно, но няма да им налагат отвън формата на тяхното сътрудничество:

Трябва да е ясно, че нашата цел не е да налагаме на европейските народи някаква определена форма на политическа и стопанска асоциация. Бъдещата организация на Европа трябва да бъде определена от народите на Европа [...] Съединените щати ще приветстват всяка тяхна инициатива в рамките на ООН, която осигурява по-голямо взаимодействие за цялостно възстановяване на икономиката, за повишаване на стандарта на живот, за укрепване на общата сигурност и насърчаване на прогреса⁸¹.

Още от самото начало администрацията доброволно се отказва от упражняването на какъвто и да е натиск за налагане на своите виждания. Тя се ръководи от идеята, че всеки публичен знак на принуда би бил контрапродуктивен. Освен че не желаят да бъдат оприличени с поведението на Москва в източно-европейските държави, от Белия дом и Държавния департамент се стремят да

---

⁷⁹ **Hogan**, Michael J. Paths to Plenty: Marshal Plan Planners and the Debate Over European Integration, 1947–1948. In: *Pacific Historical Review*, 1984, N 3, p. 341.

⁸⁰ *Там там*, с. 342.

⁸¹ Цит. по: **Hindley**, Meredith. How the Marshall Plan Came About? In: *Humanities*, 1998, November/December, p. 54.

бъдат привлечени всички европейски демокрации, особено Великобритания. Всеки намек за диктат и поставяне на предварителни условия за ограничаване на суверенни права би ги разколебал и вероятно отказал. А и този подход не е нов. Година по-рано Ростоу призовава тогавашния държавен секретар Бърнс да бъде изключително внимателен в думите и действията си, когато прокарва американските цели:

Най-добрият начин да се постигне Обединена Европа е да се върви по периферията към целта чрез насърчаване на техническото сътрудничество в икономическата област, а не чрез безцеремонни дипломатически преговори⁸².

Западноевропейските дипломати веднага разбират, че не са изправени пред американски ултиматум и бързат да посочат своите условия. Ход, който отлично се вписва в следвоенния модел на трансатлантически отношения, лишен от строга вътрешна йерархия, неизискващ тотално подчинение на по-слабите на по-силния и допускащ широка автономия на европейските демокрации. Както отбелязва Чарлс Майер, в този своеобразен Pax Americana проблемите и приоритетите на западноевропейците и американците невинаги съвпадат дори когато общите им интереси налагат следването на една и съща политическа линия. Така първите много бързо се научават как да вървят по своя дневен ред, радвайки се на огромна свобода на действие, докато удобно са подслонени под стратегическия чадър на вторите⁸³. Те влизат в разговорите с американската дипломация от позицията на равни, не за да следват определена във Вашингтон системност, а отстоявайки националните си интереси и препотвърждавайки принципите на върховенство на националния суверенитет. Оказва се, че постигането на голямата цел на плана *Маршал* няма да е еднократно действие нито гладък процес. Месецът след 5 юни 1947 г. е особено интензивен: в Лондон Уил Клейтън запознава голяма британска делегация, водена от външния министър Бевин, с намеренията на администрацията, а в Париж са проведени спешни разговори между първите дипломати на Великобритания (Бевин) и Франция (Бидо), както и срещи между американския посланик Джеферсън Кафъри и Жорж Бидо⁸⁴. Събития, в хода на които проличават откритото нежелание на Великобритания да допринесе за формирането на наднационална стопанска общност в Западна Европа, страховете на Франция

---

⁸² Memorandum by Mr. Charles P. Kindleberger. Washington, July 22, 1947. **FRUS** 1947, III: 241.

⁸³ **Maier**, Charles. Alliance and Autonomy: European Identity and US Foreign Policy Objectives in the Truman Years. In: *The Truman Presidency*. Ed. by Michael Lacey. Cambridge University Press, 1991, pp. 274–278.

⁸⁴ Aide-Memoire by British Foreign Office for the Secretary of State for Foreign Affairs. London, June 25 (26?), 1947. **FRUS** 1947, III: 287; The Ambassador in France (Caffery) to the Secretary of State. Paris, July 10, 1947. **FRUS** 1947, II: 986; **Gillingham**, John. *Цит. съч.*, с. 132.

за ролята, която Германия би играла в нея и чрез нея, за използването ѝ като своеобразна платформа за изпреварващо възстановяване на Западна Германия и не на последно място – готовността на Париж и Лондон да работят в тясно сътрудничество, за да ограничат последствията от големия американски замисъл. Но дори това не е най-мъчното препятствие пред американските дипломати. Те се сблъскват и с предизвикателството да накарат западноевропейците да си сътрудничат за постигане на обща цел.

За да приемат подадената от Вашингтон ръка, правителствата на шестнадесет западноевропейски страни (Великобритания, Франция, Италия, Белгия, Нидерландия, Люксембург, Дания, Швеция, Норвегия, Швейцария, Ирландия, Австрия, Португалия, Гърция и Турция, както и западните зони на Германия) изпращат свои делегати в Париж, където те учредяват Комитет за европейско икономическо сътрудничество (КЕИС). Той се явява пряк отговор на поставеното в Харвардската реч на Маршал изискване континенталните демокрации да работят заедно в една „европейска организация“. И като такъв е натоварен без външна намеса: да изготви обективна оценка за състоянието на европейската икономика; да идентифицира общите за всички страни членки нужди; да засвидетелства по категоричен начин способността на западноевропейците да работят заедно в разрешаването на своите национални и международни проблеми чрез открит диалог и търсене на съвместни решения. На тази база от него се очаква да предостави съвместен доклад как американската помощ ще бъде използвана от Шестнадесетте, действащи на практика като една. Вместо това обаче през цялото лято на 1947 г. очевидно неподготвените за реализацията на толкова мащабен регионален проект делегации демонстрират единствено желание да употребят американската помощ за осъществяване на националните си приоритети и цели. Те се въвличат в пространни спорове около възстановяването на западногерманската индустрия, и съотв. пазар, италианския излишък от работна ръка, трудностите пред изграждането на митнически съюз, незадоволителната търговия, неразборицата с разменните курсове и контрола върху тях, британския обструкционизъм на всичко, което малко или повече е свързано с наднационални методи, решения и др.⁸⁵ Дебатът за стопанска интеграция така и не се състои. Опитът на Клейтън да напомни, че проблемите на общия подход и единството следва да заемат централно място в преговорите се оказва неуспешен. В началото на месец август заедно с американския посланик в Париж Кафъри и доверения на Труман дипломат Пол Ници той изработва конкретни изисквания към отвъдокеанските партньори на САЩ. Сред тях попада и задължително „намаляване и в крайна сметка премахване на всички тарифи и бариери пред

---

⁸⁵ The Ambassador in France (Caffery) to the Secretary of State. Paris, August 1, 1947. **FRUS** 1947, III: 342; **Reynolds**, David. Marshall Plan Commemorative Section. The European Response: Primacy of Policy. In: *Foreign Affairs*, 1997, May–June, pp. 45–50.

търговията⁸⁶. Макар да не става дума за създаване на стопански съюз или за федерация, каквито авторите биха искали да видят създадени в Европа, те дописват смело Харвардската реч, с което във Вашингтон външната намеса в процеса на преговори започва да изглежда прекомерна. Неслучайно Държавният департамент инструктира Клейтън да не се увлича със съветите си към участниците в Комитета, за да не решат те, че администрацията се обвързва пряко с решенията, които им предстои да вземат. А заместникът на Маршал Робърт Ловет, който иначе също е горещ привърженик на интеграцията, напомним, че сега най-важното е западноевропейците да разберат, че трябва да си помагат един на друг, за да се адаптират към изменената ситуация и да се подготвят за „икономическо бъдеще без външна подкрепа“⁸⁷. Ръководството на американската дипломация държи да се запази усещането, че работата на Шестнадесетте в Париж отразява тяхното чувство за отговорност пред бъдещето на свободна Европа и че то не се намесва в нея по никакъв начин⁸⁸.

Въпрос на време е Вашингтон да бъде крайно разочарован от подхода и резултата от работата на Комитета.

В представения в края на август 1947 г. проект на заключителен доклад от работата на КЕИС отсъства съгласие за създаване на постоянна европейска организация, която да обедини отделните национални икономики, каквото е едно от условията на Маршал. Вместо програма за възстановяване и дългосрочно тясно сътрудничество, документът, по думите на заместник държавния секретар Ловет, съдържа „шестнадесет отделни пазарски списъка с изискващи подкрепа проекти“, събрани в един текст. В писмо до държавния секретар Маршал от 24 август той посочва още, че общата им сума е нереалистично висока (29,2 млрд. долара, или 12% от БВП на Съединените щати и двойно повече от изразходваните до този момент средства в помощ за Европа) и че избраният подход, както и липсата на намек за дългосрочни общи действия няма да избавят свободна Европа от търговския дефицит. Обедняването в сравнение със Съединените щати ще продължи, като се очаква след края на инициативата то да надхвърли 4 млрд. американски долара годишно⁸⁹. Неудовлетворението налага удължаване на срока на работа на Комитета отвъд предварително определената крайна дата – 1 септември 1947 г., както и спешното командироване на Дж. Кенън и Ч. Бонстийл. На 31 август заедно с Клейтън и Кафъри те провеждат тричасов разговор с Изпълнител-

⁸⁶ Memorandum by Mr. Wesley C. Haraldson of the Office of the United States Political Adviser for Germany (Murphy). August 8, 1947. **FRUS** 1947, III: 349.

⁸⁷ The Secretary of State to the Embassy in France. Washington, August 11, 1947. **FRUS** 1947, III: 350; The Acting Secretary of State to the Embassy in France. Washington, August 14, 1947. **FRUS** 1947, III: 356.

⁸⁸ **Hogan**, Michael J. *The Marshall Plan: America, Britain...*, p. 72.

⁸⁹ The Acting Secretary of State to the Secretary of State at Petropolis, Brazil. Washington, August 24, 1947. **FRUS** 1947, III: 372–373.

ния комитет на КЕИС. Това е първата официална среща между представители на Трумановата администрация и западноевропейските делегати в Париж. Американските пратеници открито и честно заявяват, че са разочаровани и че успехът на целия план *Маршал* е поставен под въпрос. Като подчертава, че не „правят опит да диктуват на конференцията“, а изказват своето мнение относно „най-важните неща за спечелване на одобрението на американския народ и Конгреса“, Клейтън всъщност поставя седем условия, които Вашингтон желае да види изпълнени във финалния доклад. Последното е свързано със създаване на нова „многостранна организация“, проследяваща напредъка на националните правителства по програмата⁹⁰.

Извънредният тур преговори препотвърждава готовността на Съединените щати да допринесат за процъфтяването на западноевропейската икономика и установяването на хармонични отношения в региона чрез краткосрочна и щедра, но внимателно разписана и насочена помощ. Според правителството във Вашингтон задачата е изпълнима в рамките на четири години, но устойчивостта на постигнатите резултати ще зависи от това, доколко самите европейци осъзнават нуждата от институционализиране по нов начин на многостранното си сътрудничество. Така те ще демонстрират общността на интересите си и решимостта да носят отговорност за ставащото в Западна Европа и за превръщането ѝ в независим от външни сили и подкрепа фактор. За мнозинството присъстващи в Париж, както и за редица влиятелни американски дипломати, обаче постигането на икономическа интеграция в определени времеви период е нереалистично. Западноевропейците зорко охраняват върховенството и неделимостта на суверенитета. Те не приемат американското подканяне да мислят и действат като едно цяло, без да си дават сметка за националните граници и да подобрят ефективността на производството, търговията и заетостта чрез обединени усилия, а не в изпълнение на добре обмислените и вече действащи национални планове. „Свиването на суверенитета“, както се изразява френският представител на срещата от 31 август Ерве Алфан, не е част от замисъла на свикания от Великобритания и Франция международен форум⁹¹. Дни по-късно Оливър Франкс разговаря с американския посланик в Лондон и го предупреждава, че КЕИС е достигнал възможния лимит на тясното сътрудничество между участващите в него страни и че те ще се възпротивят на всеки следващ натиск в тази посока, смятайки го за „нарушаване на националния суверенитет“⁹².

---

⁹⁰ The Ambassador in France (Caffery) to the Secretary of State. Paris, August 31, 1947. **FRUS** 1947, III: 392–393.

⁹¹ *Там*, с. 396.

⁹² The Ambassador in the United Kingdom (Douglas) to the Secretary of State. London, September 9, 1947. **FRUS** 1947, III: 420.

В резултат от срещата представителите на Шестнадесетте се съгласяват да преработят своя доклад. Те са доволни, че след смекчаване на американската позиция от тях не се иска да капитулират пред американското виждане за обединение, каквито са опасенията и усещанията им от самото начало. В двутомния документ от 690 страници се правят редица верни констатации за взаимозависимостта на националните икономики и нуждата от своевременно възстановяване на системата на свободно движение на стоки и услуги на Стария континент отпреди 30-те години на XX в. Но там липсва сериозен и конкретен ангажимент за учредяване на западноевропейска стопанска общност. Вместо това е записано, че е изготвен внимателният анализ „какво европейските държави могат да направят за себе си и една за друга, за да работят в полза на трайното решаване на проблемите“, и че „настъпва нова ера на европейско икономическо сътрудничество“. Специално внимание е обърнато на темата *митнически съюз*, като е наблегнато на добрите примери – Бенелюкс, разговорите за Скандинавска митническа уния и френско-италианското предложение. За постигането на цялостен търговски съюз обаче конкретен ангажимент не е поет. Заключението е, че ще са нужни години на напасване и сложни преговори по технически въпроси⁹³. Тези думи не впечатляват администрацията на Труман. Във Вашингтон са недоволни от прозиращия изключително национален подход, от липсата на общ план за взаимопомощ, както и на програма за структурни реформи и преодоляване на търговския дефицит. Пред тях вече не стоят познатите „пазарски списъци“, но те не разполагат и с проектопредложение за регионална стопанска организация. Освен че по тази тема в доклада не се открива нищо смислено, но и частта за Германия е достатъчно объркана. От нарочно допълнение към основния текст става ясно, че Шестнадесетте не са постигнали съгласие за отношението към и ролята на победената страна. Тя е определена като безценен фактор за бързото възстановяване на региона, но в същото време е отбелязано, че възраждането ѝ не може да става във вреда на останалите⁹⁴. Очевидно участниците в КЕИС не знаят как да загърбят страховете от миналото и да извършат безконфликтно приобщаването на немските производители и търговци към икономиката на Западна Европа. В действителност документът е отражение на стремежа на всяка държава да използва новата американска политика по стария начин, т. е. да постигне националните приоритети в процеса на следвоенно възстановяване, без да компрометира суверенитета си.

Нищо общо с това, което се опитва да внуши Бевин в оптимистичния завършек на своята официална реч от 22 септември 1947 г.:

---

⁹³ The CEEC Final Report, Paris, September 1947 [online]. [Viewed 12.09.2022]. Available from: <http://www.ena.lu/mce.cfm>

⁹⁴ *Пак там*; **Milward**, Alan S. *Цит. съч.*, с. 88.

Докладът, който подписваме днес, не е обикновен доклад. Той е началото на едно велико усилие, насочено към сътрудничеството. В действителност той поставя на преден план връзките между страните, които времето ще заздрави [...] Нека духът, който доминираше в Комитета в Париж, ни помага в предстоящите трудни месеци и години [...] и нека нашите следовници възхваляват това дело [...] като усилие за обединение, нямащо равно на себе си в дългото и проблемно минало на Европа⁹⁵.

Красиви думи, предназначени да се харесат на Белия дом и Конгреса на САЩ, а не да придвижат региона по-близо до неговото единство. Нескромно, милиардите американски долари си струват волни обещания за бъдещо обединение, но не са достатъчен стимул за конкретни стъпки за хармонизиране на политиките и постигане на институционализирано тясно наднационално сътрудничество. Пропусната е отлична ранна възможност за подготовка на почвата за появата на регионален икономически съюз на основата на общ пазар.

В тези условия политиката на американската дипломация да реализира чрез плана *Маршал* стратегическата цел на стопанско и политическо единство на западноевропейските народи претърпява чувствителна промяна. Първоначалният ентузиазъм и добре аргументираният стремеж отслабват до приемлив компромис, чието оправдание е в съхраняването на ефективния трансатлантически диалог в условията на нарастващо напрежение със Съветския съюз. Съдейки по еволюцията в позицията на Уил Клейтън между април и септември 1947 г., Америка тръгва от амбициозната задача да допринесе за учредяване на икономическа федерация в краткия период на подготовката на плана *Маршал*, минава през настояването за митнически съюз от времето на преговорите в Париж и се задоволява (макар временно) с минимални общи постановки в заключителния доклад на КЕИС, свързани с облекчаване на търговията и готовност за създаване на съвместна организация, която да преглежда напредъка в осъществяването на програмата за възстановяване. Самият доклад на КЕИС е приет от Държавния департамент изцяло като демонстрация на демократичното единство, безпрепятствения старт на системата на свободна многостранна търговия, но и предвид доминиращите нагласи в Западна Европа. С усещането за недокрай изпълнена мисия заместник държавният секретар Клейтън и посланиците Кафъри и Дъглас признават пред другия заместник държавен секретар Ловет, че западноевропейците не са готови да учредят мощна наднационална структура. Онова, което на този етап те могат да постигнат, е да създадат поредната международна организация, в която ще продължат да взаимодействат по стария начин. Следвоенната промяна в мисленето им, частично лимитираща свободния пазар за сметка

---

⁹⁵ Address by Right Honorable Ernest Bevin, Secretary of State for Foreign Affairs at the Final Session of the CEEC. Paris, 22 September 1947 [online]. [Viewed 12.04.2023]. Available from: https://www.cvce.eu/en/obj/address_given_by_ernest_bevin_paris_22_september_1947-en-1d48d82c-c48e-4668-be3c-d5ba3638980c.html

на икономическия дирижизъм, в съчетание с добре познатите от миналото бизнес практики заплашват с установяване на планова икономика и международни картели, които „ще стимулират национализма и ще осуетят пълното възстановяване на естествените икономически сили“. Препоръката е на този етап целите да бъдат ограничени до търсене на обвързващо съгласие „между всички или повечето участващи държави и след това между тях и САЩ за намаляване на пречките пред търговията, включително с въвеждане на адекватни разменни курсове“⁹⁶. Мнението на тримата дипломати е Вашингтон да не залага капан от социалистически похвати и монополни структури, рушащи новите разбирания и очаквания за конструиране и функциониране на глобалния обмен. Не бива да се забравя, че по същото време в Женева тече финалният кръг преговори за подписване на Общото споразумение за митата и търговията в рамките на Международната търговска организация. Основополагащ стълб на икономическия мултилатерализъм, неговият успех не може да бъде застрашаван от безплодното настояване за създаване в най-близко време на наднационална стопанска структура в Западна Европа. По-важно е първо европейските демокрации да влязат в световната система за свободна търговия и едва след това да се мисли за тяхното обединение. Проинтеграционистката линия отслабва и след като Уил Клейтън, също както Дийн Ачесън няколко месеца по-рано, напуска Държавния департамент. Макар да остават тясно свързани със съдбата на плана *Маршал* – Клейтън като специален съветник на държавния секретар, а Ачесън като водеща фигура в Комитета за плана *Маршал* – авторитетна неправителствена организация, пропагандираща целите на инициативата и привличаща обществена подкрепа за усилията на администрацията, без тяхната институционална тежест процесът на определяне на американската европейска политика е лишен от гласа на главните апологети на интеграцията.

Още в средата на 80-те години на XX в. Алан Милуърд забелязва особеността на западноевропейски обструкционизъм. Планът *Маршал* по същество е огромен експеримент, в който западноевропейците не се включват пълноценно. В някои случаи със силна индивидуална съпротива, в други – с общи усилия, те осуетяват намеренията на администрацията помощта за реконструкцията на следвоенната икономика да доведе до появата на блок от държави, споделящи политически, икономически, социални и културни ценности, подобни на американските. Амбициите на Вашингтон и реформеният му плам са угасени в хладнокръвната последователност, с която Шестнадесетте налагат своите анализи и приоритети⁹⁷. Те публично се съгласяват да допуснат американска доминация за времето на опериране на Плана, но нямат никакво намерение

---

⁹⁶ The Ambassador in France (Caffery) to the Secretary of State. Paris, September 15, 1947. FRUS 1947, III: 433.

⁹⁷ Milward, Alan S. *Цит. съч.*, с. 92, 123–124.

да изграждат икономически Съединени европейски щати. Все по-видими стават стопанските и политическите различия между държавите по двата бряга на Северния Атлантик, а оригиналната идея за създаване на регионален блок започва бавно да потъва между тях.

Независимо от всичко, ген. Маршал не допуска свалинето на темата от актуалния дневен ред. В нея остава надеждата на администрацията за устойчивост на резултатите от възстановяването – демократична Европа да се изправи на крака и да е в състояние сама да гарантира своето развитие, без повече да бърка в джоба на американските данъкоплатци. По тези причини проблемите на единството стават важен елемент от защитата на плана *Маршал* пред Конгреса на Съединените щати. Но Конгресът е натоварен и със задачите, на които КЕИС не предлага реалистично решение. А именно да определи вида и размера на американската помощ и какво бъдеще очаква Западна Германия⁹⁸.

Без излишно бавене, администрацията на Труман ревизира, оптимизира и съобразява с американските възможности желанията на западноевропейците. В средата на ноември 1947 г. тя облича в законодателна инициатива своите предложения за оказване на помощ на некомунистическа Европа. Защитена от самия президент и с подкрепата на лидера на мнозинството сенатор Артър Ванденбърг, Програмата за възстановяване на Европа, както официално се нарича планът *Маршал*, влиза в Конгреса. Въпреки отсъствието на съществени разногласия между ръководствата на двете партии, законопроектът „засяда“, по израза на Болън, в комисииите за външни работи на Долната камара и на Сената⁹⁹. В продължение на няколко месеца изслушванията ангажират огромен брой специалисти от правителствените, обществените и бизнес средите, които обсъждат главно икономически, търговски, финансови и технически въпроси, преглеждат огромна статистическа и друга документация. Политическата целесъобразност също заема подобаващо място в дискусиите. От тях става ясно, че от плана *Маршал* се очаква да поддържа баланса в Европа и да преобрази демократичната ѝ половина по американски образец. Интегрирана Западна Европа е ключът към постигане на траен мир и просперитет не само на Стария континент. Освен че ще представлява противотежест на комунистическите диктатури под властта на Москва, тя ще хармонизира в едно цяло отделните национални икономики и ще сложи край на изкуственото разделение и триумфа на националистическия дух, провокирали в миналото не една война. Подчинено на наднационални институции, обединението ще контролира богатствата на Рур и ще възстанови Германия, без да възражда германската заплаха. Най-сетне стопанската интеграция гарантира лесно присъединяване

---

⁹⁸ *Пак там*, с. 89.

⁹⁹ **Болън**, Чарлс. *Цит. съч.*, с. 296.

на втория по значимост и тежест индустриален регион в света към системата на многостранна свободна търговия¹⁰⁰.

Въпреки че от Държавния департамент държат на темата и мнозинството американски конгресмени осъзнава дългосрочните ѝ положителни последици, интеграцията рядко е коментирана самостоятелно, а е поставяна в контекста на Студената война и на перспективите пред стопанското развитие на Западна Европа. Не липсват обаче парламентаристите, които държат тя да бъде изведена на преден план. Сред тях е конгресменът от Кънектикът Джон Д. Лодж, в чиито въпроси и изказвания темата за икономическа федерация неизменно присъства. Още в началото той пита държавния секретар дали правилно е разбрал, че успехът на плана за възстановяване на Европа ще зависи и от „постигането на икономическа федерация“, на което Маршал директно отговаря, че „това е едно от най-важните съображения на цялата програма“¹⁰¹. Малко по-късно Лодж кара търговския министър Аверил Хариман да сподели възгледите си по проблема. Според Хариман за първи път в Европа се предоставя възможност чрез мирни средства да се изгради федерация и е в интерес на Съединените щати да не спират да окуражават западноевропейците. Той заявява, че без „предвидения тип икономическо сътрудничество не виждам как ще се постигне трайно възстановяване в Европа и растяща икономика“, и изразява увереността си, че в демократична Европа добре разбират ползите от интеграцията и ще пристъпят към премахване на всички митнически ограничения, осигурявайки истинско свободно движение на стоки¹⁰². По същата тема Лодж разговаря и с Уил Клейтън. Мнението на последния е, че обединението е желаното бъдеще на Западна Европа. То ще функционира като „митнически съюз [...] обща валута, единна данъчна система и т. н.“ и ще впише региона в системата на търговски мултилатерализъм, предотвратявайки връщането към стопанския национализъм¹⁰³. Любопитното е, че Клейтън, който е сред първите значими фигури на американската дипломация, застъпили се за създаване на европейска икономическа федерация през пролетта на 1947 г., този път предпочита израза „най-тясно сътрудничество“. Очевидна е предпазливостта на администрацията и близките ѝ сътрудници по въпрос, по който Западна Европа е далече от консенсуса. Тази предпазливост произтича и от курса на по-стеснени функционални изисквания към процеса на обединение, около който се консолидират Комитета по възстановяване и Отдела за планиране на политиката на Държавния департамент.

---

¹⁰⁰ Hagan, Michael J. The Marshall Plan: America, Britain..., pp. 89–91.

¹⁰¹ U.S., Congress, House, Committee on Foreign Affairs, Hearings, US Foreign Policy for a Postwar Recovery Program, 80th Congress, 1st and 2nd sess., 1947–1948, p. 108.

¹⁰² Пак там, с. 503–504.

¹⁰³ Пак там, с. 342.

Част от представителите на неправителствения сектор не си налагат подобни ограничения. Те приветстват американската инициатива като средство за икономическо федериране на Западна Европа и създаване на Съединени европейски щати. В тяхната реторика Лодж лесно се вписва. Макар да признават, че процесът ще бъде дълъг и не съвсем безболезнен, те настояват в законодателството, което Конгресът предстои да приеме, да се препотвърди подкрепата на САЩ за СЕЩ, съответстваща и на кратката резолюция на Фулбрайт, Томас и Богс от края на март с. г. Постъпват конкретни предложения за допълнение в законопроекта в този дух:

Декларира се, че политиката на Съединените щати е да насърчават тези страни да изградят постоянен съюз в рамките на ООН, за да постигнат икономическо обединение и регионална политическа организация от рода на Съединени европейски щати.

Според тях националните противоречия и съперничества в Европа ще бъдат залечени само благодарение на единството и пак благодарение на него ще се установи траен мир в света. За да е успешно, американците трябва да убедят европейците, че не ги използват като инструмент в своята антисъветска стратегия, а че се ръководят от искрен стремеж да изградят самостоятелна и независима Европа под формата на „работеща федерация“¹⁰⁴.

По-различен е погледът на членовете на Комитета за плана *Маршал*. По време на изслушванията в Долната камара не друг, а Дийн Ачесън представи техните виждания. Още в началото той обосновава принципната необходимост от американска помощ с това, че „мирът и свободата, от които нашият живот зависи, са тясно преплетени с европейското възстановяване“. Като „фронтна линия на американската сигурност“ бъдещето на региона е извън комунистическия контрол. Свързването на неговите ресурси с тези на съветския блок неминуемо застрашава глобалния мир. В общ трансатлантически интерес е той да остане свободен от външен натиск и да не допусне появата на още диктаторски режими. Ачесън добросъвестно очертава положителните тенденции и добрите резултати, които западноевропейците постигат в първите години на мира, но и с тревога отбелязва огромния търговски дефицит, финансовата нестабилност и бързото увеличаване на населението, застрашаващи устойчивостта на процеса на следвоенна реконструкция. Затова той призовава обсъжданията да не се фокусират върху стойността на плана *Маршал*, а върху реализацията на основната му цел – „икономическата интеграция на Западна Европа и заедно с това (постигането) в голяма степен на политически съюз“. Неговото заключение е, че ако Вашингтон желае помощта му да даде „постоянни добри резултати“, той следва да насърчи формирането на „силен и стабилен съюз, съизмерим с нашия“. Почила се от своя и от американския

---

¹⁰⁴ *Пак там*, с. 834, 924, 929.

опит, свободна Европа ще разпознае в единството гаранция за независимост от външни сили и висок стандарт на живот, солидна защита на основните принципи на демокрацията, както и укрепнало желание за съхраняване на мира в света¹⁰⁵. В прагматичния и много прецизен анализ на Ачесън не присъстват по-абстрактните идеи за федерация или Съединени европейски щати. Неговият поглед е насочен към типа интеграционно усилие, което може да даде най-скоро плодове, за да бъде опазена не само тази традиционна „световна работилница“, но също така самата Америка и ценностите, в които демократичните общества от двете страни на Атлантика вярват.

Обсъжданията в сенатската Комисия за външни работи, ръководена от сенатор Ванденбърг, поставят европейската интеграция в изцяло политически и дипломатически контекст. Темата за спасяването на Западна Европа от Съветите чрез избавянето ѝ от глад, отчаяние и мизерия, и възраждането на нейната стопанска мощ, доминира повечето изказвания. Така например, министърът на отбраната Джеймс Форестал изтъква, че резултатното съдържане на комунизма не допуска появата на вакуум в Европа. Нужни са целенасочени усилия за съвременен изравняване на икономическия и политическия баланс на силите на континента, чийто успех е функция от съчетаното приложение на политиките на възстановяване и интеграция¹⁰⁶. Разглеждани единствено в техните стопански измерения, те неизменно се свързват със създаване на митнически съюз и превръщането на КЕИС в постоянна организация, която да доведе докрай стратегията на премахване на митата и на останалите ограничения върху търговския обмен¹⁰⁷. Включването на Западна Германия в програмата, но и приобщаването ѝ към икономиката на Западна Европа, е широко дискутирано. Германското участие в процеса на обединение на европейските демокрации се радва на публичната подкрепа на авторитети като Джордж Маршал и Джон Ф. Дълес¹⁰⁸. Прави впечатление внимателното боравене с терминологията. В комисията се говори по изключение за федерация или Съединени европейски щати. Малцина настояват интеграцията да бъде записана като условие за американската помощ. Те са водени главно от опасенията, че след края на плана *Маршал* през 1952 – 1953 г. е възможно да се стигне до връщане към миналото под влияние на опасни националистически страсти и сепаратистки тежнения. Или пък от усещането, че от западноевропейците идват сигнали за необходимостта от приятелско рамо и добронамерен стимул, за да задействат без излишни тревоги и колебания процеса на своето обединение¹⁰⁹. Макар да са убедени в ползата

---

¹⁰⁵ *Пак там*, с. 694, 698, 701–702.

¹⁰⁶ **U.S., Congress**, Senate, Committee on Foreign Relations, Hearings, European Recovery Program, 80th Congress, 2nd sess., 1948, pp. 478–480, 488.

¹⁰⁷ *Пак там*, с. 212, 660.

¹⁰⁸ *Пак там*, с. 11, 610.

¹⁰⁹ *Пак там*, с. 208, 624.

от интеграцията и да смятат, че тя е върховна цел на американската политика, участниците в изслушванията са на мнение, че инициативата следва да дойде от западноевропейските столици и че в законодателен акт, алтруистично предоставящ външна помощ, няма място за труднопостижими условия. Преобладава мнението, че успехът се крие във внимателния подход, а не в принудата, която би накърнила достойнството на партньорите; че той се корени в прагматизма, а не в преследването на свръхамбиции, защото Обединена Европа е твърде сложен механизъм, който ще заработи след дълги години на преговори и компромиси¹¹⁰. Няма съмнение, че симпатията към европейския проект доминира в сенатската комисия. Нейните членове обаче се въздържат от вменияването ѝ като стратегическо задължение на европейските партньори на Съединените щати.

Прегледът на стотиците страници протоколи от изслушванията пред неколцина сенатори без колебание сочи сенатор Хенри Кабът Лодж от Масачузетс като най-искрен и последователен привърженик на интегрирането на западноевропейските държави първоначално в една икономическа, която впоследствие ще прерасне в политическа наднационална общност. Зад кулисите обаче дейността на сенатор Ванденбърг е тази, която осигурява безпроблемното приемане на плана *Маршал* в Конгреса. Първоначално сенаторът от Мичиган е недоволен, че толкова важен външнополитически ход не е обсъден с лидерите на републиканското мнозинство в 80-ия конгрес. От друга страна, допълнителните сериозни разходи, които ще бъдат за сметка на бюджета, не се вписват в стратегията на неговата партия за значително съкращаване на разходи и намаляване на данъци, с която тя печели мнозинство на изборите през 1946 г. Журналистът У. Липман обаче бързо го убеждава в преимуществата на инициативата на демократите. Той я определя като зрял ход, който, за разлика от доктрината *Труман*, предоставя реална помощ на Европа. Планът е сполучлива комбинация от американските идеализъм и интереси и чрез него се постигат взаимни облаги и се установява здрав щит срещу нашествието на комунизма. Скоро самият Ванденбърг започва да схваща по същия начин инициативата и да вярва, че Америка сериозно се е заела да преобрази Западна Европа, издигайки я до статута на партньор, а не цели да бъде неин опекун¹¹¹. Вече в качеството на убеден привърженик той с помощта на Робърт Ловет изготвя стратегията на изслушванията, подбирайки десетките участници в тях и определяйки подходящите моменти за изява на най-популярните привърженици на интеграцията. Сенаторът от Мичиган сравнително лесно се справя с групата на изолационистите, но с много повече усилия оборва популярното предложение на бившия президент Хърбърт Хувър за ограничаване на помощта до едва 4 млрд. долара. Подкрепен от колегите си Тафт и Лодж,

¹¹⁰ *Пак там*, с. 70, 187, 209, 549.

¹¹¹ **Kaplan**, Lawrence S. *The Conversion of Senator Arthur H. Vandenberg*. University Press of Kentucky, 2015, p. 193.

Ванденбърг убеждава републиканското мнозинство да насърчи инициативата на администрацията на демократите и гарантира отпускането на шедър първи транш от 5,3 млрд. долара в заеми и грантове. Изцяло негова е идеята начело на програмата да застане човек, свързан с бизнеса и независим от влиянието на Държавния департамент. Очакваният ход на Маршал да постави на този пост Ачесън или Клейтън, кандидати, предпочитани и от президента Труман, е париран от Ванденбърг в полза на Пол Хофман, управляващ Корпорация *Студебейкър*¹¹². На фона на твърде ангажиращите политически и административни маневри неговите собствени виждания за единството на демократична Европа не стават публични почти до самия край на конгресната процедура. Редно е да се отчете, че дори и в този момент те не представляват завършена система, доколкото сенаторът традиционно поставя другаде акцента на американската външна политика към Стария свят.

На 1 март 1948 г. Ванденбърг държи дълга, наситена с факти, но и с нескрита емоция реч, в която представя пред Сената работата на неговата комисия за външна политика и настоява за одобрение на представената Програма за възстановяване на Европа. Макар немного, пасажите, отнасящи се до единството, заслужават внимание. Те не съдържат проект за федерация, но са недвусмислен сигнал за посоката на мислене във Вашингтон и желанието му да види западноевропейците единни. В този смисъл Ванденбърг отбелязва, че в рамките на КЕИС е започнала работа за координиране на начините на взаимопомощ и планиране на сътрудничеството. Тя се изразява в повишаване на равнищата на индустриално производство, намаляване на пречките пред търговията, стабилизиране на финансовите системи и създаване на „съвместна организация“, която да следи за изпълнението на посочените задачи. С вълнение, което не съответства на пресметливия подход на Шестнадесетте, той определя преговорите в Париж като „исторически момент“. Защото вижда в тях първа стъпка към появата на демократична федерация в Западна Европа. Но споделя очакванията си индиректно:

Някой ден Съединените европейски щати ще се обърнат назад и ще погледнат на това събитие по начина, по който ние се отнасяме към Конференцията в Анаполис, предшестваща Конституционния конвент във Филадельфия¹¹³.

Истината е, че тези думи не са негови. Те са съкратена версия на казаното от посланика в Лондон Дъглас по време на изслушванията, но пък са солиден намек, че Стариият свят може да се радва на благоденствие и сила, ако следва федеративния пример на Новия.

По-нататък Ванденбърг посочва „новите знаци на новото време“ – Бенелюкс, френско-италианското предложение за митнически съюз и инициати-

---

¹¹² *Пак там*, с. 196, 198–199.

¹¹³ 80th Cong., 2nd sess., *Congressional Record Senate*, Vol. 94 (March 1, 1948), p. 1116.

вата на Бевин за Западен съюз. Той настоява Съединените щати да не спират да подпомагат усилията на западноевропейците, но и отбелязва, че в следващите години това „ще зависи от продължаването на сътрудничеството между участващите страни“. Само американската помощ няма да е достатъчна – спасението на Европа се крие в „консолидираната взаимопомощ“¹¹⁴. На пръв поглед сенаторът редува клише след клише, което не разкрива доколко добре познава европейската идея и как по-конкретно си представя началото на процеса на интеграция. Независимо от това, той подчертава важноста на общите действия на западноевропейците, публично предупреждавайки, че те ще бъдат най-важния показател при решението за отпускане на следващия транш по плана *Маршал* в началото на 1949 г. Ясно е обаче, че за него Програмата категорично включва Западна Германия, която, благодарение на нея, ще заеме „подобаващото ѝ се място в икономиката на Европа“¹¹⁵.

В края на речта си сенатор Ванденбърг прави шест генерални извода. Четвъртият поред се отнася изцяло до бъдещия съюз на западноевропейските страни:

Успехът на този закон зависи от енергията и отдадеността на западноевропейските държави в установяването на интеграцията, която те доброволно решиха да постигнат [...] Няма да диктуваме формулата ѝ, но и няма да се откажем да напомним за целта на плана. Заедно тези нации могат да посрещнат с надежда всяка трудност. Разделени ги чака колапс и дори завоевание¹¹⁶.

Застъпничеството на лидера на републиканското мнозинство в Сената за каузата на единството е важен знак, че както администрацията, така и Конгресът се отнасят към проблема с необходимата сериозност и последователност. Въпреки това, впечатлението, че с всеки следващ ход той отстъпва на по-задан план, се засилва. В дългото изказване на сенатора от Мичиган много по-ярко изпъкват темите мир, свобода, стабилност, просперитет, общи интереси, както и неговата загриженост за действията на Москва, опасността от комунизма и развоя на Студената война. Наднационалната власт, федерацията, които са наситени с много по-въздействащ и емоционален заряд и лесно могат да завладеят въображението на повече хора и да накарат политиците на Стария континент да предприемат по-сериозни и ангажиращи действия, определено не са водещ акцент.

Работата на двете парламентарни комисии и кратките пленарни дебати отразяват амбицията, формулирана от Маршал, в скоро време да се постигне доброволно обединение на европейските демокрации в самоиздържащ се тесен съюз, ограничаващ влиянието на комунизма и гарантиращ сигурността на

---

¹¹⁴ *Пак там*, с. 1117–1118.

¹¹⁵ *Пак там*, с. 1119.

¹¹⁶ *Пак там*, с. 1120.

САЩ и функционирането на системата на свободна многостранна търговия. Открито приветстван от огромното мнозинство конгресмени, сенатори и общественици, проектът е изпълнен повече с ентузиазъм, отколкото с конкретно съдържание. Американският подход става все по-предпазлив. Наблюдаваната в края на КЕИС позиция на внимателно напътстване без открита намеса в суверенните решения на западноевропейците не е временно отстъпление. Въпреки че е било напълно възможно, в крайна сметка интеграцията не е формулирана като *conditio sine qua non* за получаване на американската помощ. По този начин решимостта, завладяла Държавния департамент през пролетта на 1947 г. да се установи икономическа и по-сетне политическа федерация в Западна Европа, губи инерцията си. С това и реализацията на европейския проект по американски модел продължава да бъде все по-малко вероятна.

Конгресът на САЩ дава отговора на въпросите, които затрудняват Шестнадесетте в Париж или поставят на изпитание чувството им за скромност. Конгресмените определят не само размера, но и вида на помощта и посочват, че Западна Германия не може да бъде разглеждана отделно от Западна Европа, и обратното. Те обаче се въздържат да зададат предварително формата и същността на очаквания европейски съюз, т. е. да проектират и положат основите на политическата суперструктура на усилието за изравняване на баланса на силите на разделения континент. Не е постигнат напредък дори по темата за учредяване на митнически съюз, придружен от многостранна система на разплащания – своеобразна програма минимум на администрацията. И всичко това на фона на почти универсалното разбиране за нуждата от нова регламентация на международните отношения в региона, създаваща условия за поява на наднационален авторитет, който на свой ред да допринесе за трайността на резултатите от процеса на възстановяване, устойчивостта на осъществените реформи и сплотяването на силите на антикомунизма.

С успешния вот в Конгреса планът *Маршал* става официална политика на Вашингтон. Програмата за възстановяване на Европа (ПВЕ) и създадената за нейното управление Администрация за икономическо сътрудничество са резултат от двупартийния външнополитически консенсус, зад който стои общото разбиране на демократи и републиканци, че верният път, макар непряк, към интегриране на континенталните демокрации е открит. Разликите между тях са в несъответстващите им виждания за предназначението на европейската общност. Такъв извод може да се направи от кандидатпрезидентската кампания от 1948 г., в която новият курс е обособен като отделен предмет на спорове. В тях президентът Труман показва, че разглежда Обединена Европа като инструмент в Студената война, а опонентът му, губернаторът Томас Дюи – като вълпъщеник на концепцията за третата световна сила, от която очаква да подпомогне

колективните усилия за спиране на конфронтацията и постигане на траен мир в света¹¹⁷.

Междувременно обещаната в Париж постоянна структура става факт. През април 1948 г. западноевропейските правителства учредяват Организацията за европейско икономическо сътрудничество (ОЕИС) като легитимен партньор на АИС. Макар да не е в унисон с американските очаквания за наднационална институция, появата ѝ точно месец след подписването на Брюкселския пакт и седмици преди началото на Европейския конгрес в Хага допълнително зарежда с оптимизъм атмосферата на очакване демократичното единство най-сетне да се доближи до своята фактическа реализация. Така е не само в Западна Европа, но и в Съединените щати. Във Вашингтон дори проявяват склонност да видят в ОЕИС неща, които не кореспондират с оригиналния ѝ замисъл. В представите на редица конгресмени и някои дипломати се ражда бъдещата законодателна власт на европейската федерация, чиито усилия за създаване на общ пазар и валута ще бъдат канализирани чрез европейските аналози на Федералната комисия за търговия и Федералния резерв¹¹⁸. Оптимизмът им се подхранва и от включването в управленските органи на добре подготвени политици, като Робер Маржолен, Едмунд Холпач, Ерик Рол, Петер Швайцер и др., с откровени симпатии към идеалите на европейското единство. Деловите контакти с тях, както си спомня един американски дипломат, карат администрацията да повярва, че шансовете да се изгради солидна политическа суперструктура в Западна Европа, предвестник на бъдещ федерален съюз, са големи¹¹⁹. Много скоро ще стане ясно, че очакванията са прекомерни. Организацията няма да стане ядро, около което да се образуват Съединените европейски щати. Тя не е замислена от своите основатели като люлка на процеса на интеграция. Все пак е редно тук да се уточни, че в началото Франция допуска ОЕИС да се наложи като авторитетна и дейна структура. В плановете на Париж влиза създаването на изпълнителен комитет с участието на представители на националните власти, но без да е постоянно заседаващ орган, и на силен секретариат с ясно определени правомощия. Френската дипломация подчертава нуждата от появата на нова и динамична институция с реална власт, която да обнови Западна Европа¹²⁰. Въпреки подкрепата на Италия и бележката на Кафери, че силен комитет и силен секретариат не се изключ-

---

¹¹⁷ **Reveillard**, Christophe. *Les premières tentatives de construction d'une Europe fédérale. Des projets de la Résistance au Traité de C.E.D. (1940–1954)*. Francois-Xavier de Guibert, 2001, p. 67.

¹¹⁸ **Killick**, John. *Цит. съч.*, с. 135.

¹¹⁹ **Melandri**, Pierre. *Les Etats Unis face à l'unification de l'Europe...*, pp. 189–190.

¹²⁰ The Ambassador in France (Caffery) to the Secretary of State. Paris, March 23, 1948. **FRUS** 1948, III: 401.

ват взаимно¹²¹, френското предложение е отхвърлено. Надделява позицията на Великобритания, която категорично се противопоставя на учредяването на авторитетна и в някаква степен самостоятелна организация. Целите на Лондон са по най-важните въпроси да продължи да се договаря директно със Съединените щати, а не да зависи от решенията на многолик посредник и да държи в ръцете си контрола над ОЕИС и посоката на нейното развитие¹²². Според Форин офис новата структура следва да се занимава с планиране, а не с решаване на проблеми, с администриране, а не с инициране и провеждане на политики. Създаването на силен и независим секретариат не трябва да се допуска и по още една причина – той лесно ще стане инструмент за провеждане на американската стратегия. С оглед защитата на западноевропейските интереси далече по-добре би било начело да застане генерален секретар с чиновнически функции, а националните делегати да водят преговорите и да извършват деловата работа вместо автономни от националните власти секретари¹²³. Воден от историческия си опит и съпротивата срещу налагането на наднационални механизми, Лондон убеждава партньорите си, че ОЕИС с големи правомощия представлява пряка заплаха за суверенитета им.

За успеха на начинанието Съединените щати не могат да разчитат само на западноевропейците. Администрацията се обляга и на авторитета на международни институции. Една от тях е Световната банка. Нейните директори излизат със становище, че страните по ПВЕ трябва да пристъпят към интегриране на своите стопанства и да създадат икономическа общност, основана на свободното движение на хора, стоки и капитали. Тя ще ускори модернизацията и стандартизацията на производството и ще възстанови нарушения от години платежен баланс между Западна Европа и Северна Америка¹²⁴. Разбира се, зад препоръката стои американското правителство, което направлява дейността на банката. То прибегва до подобни методи, водено отново от тактиката на въздържане от директен натиск.

В удобния момент на конституиране на ОЕИС Съединените щати не заставят партньорите си да следват тяхната визия за характера и дългосрочните цели на организацията. Вашингтон не успява да разсее опасенията, че истинското икономическо сътрудничество в рамките на един митнически съюз може да остане само на думи, нито че организацията ще се превърне в безполезна дискуссионен форум. Желаното ѝ структуриране около силен и експер-

---

¹²¹ The Ambassador in France (Caffery) to the Secretary of State. Paris, March 20, 1948. **FRUS** 1948, III: 398.

¹²² *Пак там*, с. 396.

¹²³ The Chargé in the United Kingdom (Gallman) to the Secretary of State. London, March 12, 1948. **FRUS** 1948, III: 392; **Bullock**, Alan. *The Life and Times of Ernest Bevin: Foreign Secretary, 1945–1951*. William Heinemann Ltd., 1983, pp. 533, 534.

¹²⁴ **Réveillard**, Christophe. *Цит. съч.*, с. 68.

тен секретариат с ясно определени правомощия и собствен бюджет, който да функционира извън абсолютния контрол на националните власти и да контактува пряко с американската администрация, не се случва¹²⁵. Донякъде Държавният департамент е подведен от оптимистичните сведения на посланик Кафъри от Париж. В неговите доклади се твърди, че за една година страните, които желаят интензифициране на стопанската интеграция, са се увеличили – по-конкретно с Дания и Швеция, и че се наблюдава промяна в британската позиция, която вече допуска съставянето на по-силно и ефективно управление на ОЕИС¹²⁶. Те предполагат бавна, но сигурна еволюция към създаване на една общност. Америка може би трябва да прояви търпение и да изчака нещата да се случат по естествен път. В действителност надделяват опасенията на Бевин, че независимото международно управление на ОЕИС може да се изкуши и да се превърне в диктат над суверенното право на страните членки да вземат самостоятелно решения. И тези на Кафъри, че „е малко вероятно без британското участие и лидерство да се съберат достатъчно на брой европейски страни, които да изградят едно цяло със сериозни стопански измерения“¹²⁷. Макар анализът му да е преувеличен, той е приет във Вашингтон. Така в учредителния документ интегрирането на шестнадесетте икономики не присъства. Властта на националните правителства остава непокътната. Според преамбюла и членове първи и единадесети от конвенцията ОЕИС има за цел да: гарантира успеха на ПВЕ; да укрепи стопанските и политическите връзки между страните членки и да съживи стопанската им активност, създавайки условия за дългосрочното ѝ поддържане без външна помощ. На следващо място тя трябва да допринесе за стабилността, просперитета и мира и да подготви Западна Европа за присъединяване към глобалната система на свободна търговия и разплащания. В чисто практически план на организацията е поверено изготвянето на прецизно формулирани производствени програми и на разширени внос-износни планове¹²⁸.

---

¹²⁵ Memorandum by Mr. William T. Phillips of the International Resources Division: to the Deputy to the Assistant Secretary of State for Economic Affairs (Nitze). Washington, March 4, 1948. **FRUS** 1948, III: 387; The Secretary of State to the Embassy in the United Kingdom, Washington, February 29, 1948. **FRUS** 1948, III: 384, 385.

¹²⁶ The Ambassador in France (Caffery) to the Secretary of State. Paris, March 20, 1948. **FRUS** 1948, III: 396.

¹²⁷ The Ambassador in France (Caffery) to the Secretary of State. Paris, March 28, 1948. **FRUS** 1948, III: 407.

¹²⁸ Convention for European Economic Cooperation. Paris, 16 April 1948 [online]. [Viewed 19.04.2023]. Available from: https://www.cvce.eu/en/obj/convention_for_european_economic_cooperation_paris_16_april_1948-en-769de8b7-fe5a-452c-b418-09b068bd748d.html Държави, подписали конвенцията: Австрия, Белгия, Дания, Франция, Гърция, Ирландия, Италия, Люксембург, Норвегия, Нидерландия, Португалия, Великобритания, Швеция,

Администрацията на Труман се примирява с междуправителствения характер на ОЕИС. Държавите са представени от правителствени делегации, а във върховния орган заседават външните министри или по-често техните заместници. Основните институции Съвет, Генерален секретар и Изпълнителен комитет са изцяло свързани с националните власти и участието в тях е не толкова, за да се очертаят параметрите на общата стратегия, колкото висшите държавни чиновници да оправдаят икономическата политика на своите правителства. Тя не се съпротивлява на факта, че в новата структура няма власт и авторитет, които да накарат страните членки да изработят интегриран подход към възстановяването си като към наистина обща за всички тях задача. Базисното изискване на ПВЕ да се извърши съвместно разпределение на отпусканите средства, като всички страни се обединят около една схема и се изработи съвместно план за реконструкция за период до четири години, не е изпълнено. Западноевропейците не се вслушват и в многократните призови на Вашингтон да пристъпят към координиране на стоманодобивните си програми с оглед нуждите на цялостното възраждане на Западна Европа, а не съобразно целите, заложили в националните програми. Великобритания не обръща внимание на американските настоявания да използва Франция и Швеция, а не колонии и доминионите, за внос на пшеница и руда¹²⁹. Колкото и да се опитват, представителите на Вашингтон Пол Хофман и бившият търговски министър Аверил Хариман не успяват да убедят партньорите си в нуждата от създаване на стабилна разплащателна система и по-чести срещи в Съвета на равнище министри. Шестнадесетте отклоняват опитите за намеса в организацията на тяхната работа и определянето отвън на ръководните фигури. Те продължават да negliжират индиректните опити на американското правителство да ги приближи до механизмите и формите на по-тясното сътрудничество. Националните императиви остават да доминират подхода на правителствата им и не позволяват на наднационалния метод да докаже ефективността си.

Поглеждайки към следвоенна Европа, администрацията на Труман и Конгресът виждат предимно проблеми. Те се страхуват, че във възстановяващите се икономики и общества на континенталните демокрации може да възникне тежка криза, която да доведе до политическа и стопанска парализа, а оттук и до попадането им под властта на Сталин. Източник на опасения е и дългото отсъствие от региона на истинските пазарни механизми, което заплашва да затрудни не само политиката на насърчаване на производството, ръста и свободната конкуренция, но и старта на Бретънуудската система на фиксирани

Швейцария и Турция. Към тях в лицето на командващите окупационните сили на САЩ, Великобритания и Франция в Германия се присъединяват и западните зони на страната.

¹²⁹ **Killick**, John. *Цит. съч.*, с. 137.

курсове и дейността на Международната търговска организация. Неясното бъдеще на Германия също подхранва притеснения и несигурност. Отговорът на Вашингтон на всички тревоги и проблеми е един – интеграцията. Общият пазар и паричната конвертируемост са само едната ѝ страна, политическата общност, която очакват да се появи, представлява другата. Ето как още от самото си начало планът *Маршал* е замислен да провокира положителна промяна в психологията на западноевропейците, като ги подтикне да повярват в собствените възможности и да си върнат просперитета и силата, без да разчитат на автаркията или да прибегват до диктатурата. На тази основа инициативата предвижда да се изгради наднационална суперструктура, която ще укрепи демокрацията и ще модернизира обществата, като гарантира трайност на резултатите от реконструкцията и устойчивост на започнатите реформи. Заедно с това тя ще установи нова и по-надеждна регламентация на отношенията в региона, премахваща острите конфликти в съжителството на различни нации и държави и която ще бъде сигурна рамка за вписването на Западна Германия в свободния свят. Макар правителствата в Западна Европа да разбират добре целия комплекс от ползи и да се стремят в максимална степен да употребят американската помощ, те все пак не откриват сериозна причина да горят в интеграционисткия плам на Вашингтон. На този етап за тях отстояването на абсолюта на националния суверенитет не допуска рискови компромиси и нетрадиционни експерименти. Независимо от провала на плана *Маршал* да постигне обединена демократична Европа, чрез него Съединените щати все пак съумяват не просто да отворят вратата пред реализирането на европейския проект в средата на миналото столетие, но и не допускат повече тя да бъде затворена.

ЦИТИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ

АРХИВИ

- Documents on the History of European Integration.** Gen. ed. Walter Lipgens. Walter de Gruyter Vol. 1. Continental Plans for European Union, 1939–1945 (1985); Vol. 2. Plans for European Union in Great Britain and in Exile, 1939–1945 (1986).
- U.S. Department of State, **Foreign Relations of the United States Series.** Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office: 1946 Vol. 5. The British Commonwealth; Western and Central Europe (1969); 1947 Vol. 2. Council of Foreign Ministers; Germany and Austria (1972); 1947 Vol. 3. The British Commonwealth; Europe (1972); 1948 Vol. 3. Western Europe (1974).
- U.S. Congress, House, Committee on Foreign Affairs, Hearings, US Foreign Policy for a Postwar Recovery Program, 80th Congress, 1st and 2nd sess., 1947–1948.
- U.S. Congress, Senate, 80th Cong., 1st sess., Congressional Record, Senate, 1947, Vol. 93.
- U.S. Congress, Senate, 80th Cong., 2nd sess., Congressional Record Senate, 1948, Vol. 94.

U.S. Congress, Senate, Committee on Foreign Relations, Hearings, European Recovery Program, 80th Congress, 2nd sess., 1948.

The University of Luxemburg CVCE.eu [online]. Available from: <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68>

New York Herald Tribune: 18.01.1947.

U.S. Department of State, Bulletin: 15.09.1946; 11.05.1947; 15.06.1947.

Washington Post: 1.05.1947; 21.01.1947; 5.04.1947.

ЛИТЕРАТУРА

Болън, Чарлс. *Свидетел на историята, 1929–1969.* Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2020.

Стоянов, Борис. Проблемите на европейското единство в политиката на Великобритания и Съветския съюз, 1941–1944 г. В: **Баева, Искра**, състав. *Втората световна война: 70 години по-късно.* Сб. статии. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2018.

Стоянов, Борис. Обединена Европа в плановете на антихитлеристкия лагер в годините на Втората световна война. В: **Стоянов, Борис, Алексиева, Гергана**, състав. *История в преход. Сб. статии в чест на проф. дин Драгомир Драганов.* Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2008.

Acheson, Dean. *Present at the Creation: My Years in the State Department.* W. W. Norton, 1969.

Beisner, Robert L. *Dean Acheson: A Life in the Cold War.* Oxford University Press, 2006.

Beloff, Max. *The United States and the Unity of Europe.* The Brookings Institution, 1963.

Bossuat, Gerard. L'Aide américaine à la France après la Seconde guerre Mondiale. In: *Vingtieme Siecle*, 1986, N 2.

Bullock, Alan. *The Life and Times of Ernest Bevin: Foreign Secretary, 1945–1951.* William Heinemann Ltd., 1983.

Deighton, Anne. *The Impossible Peace: Britain, the Division of Germany, and the Origins of the Cold War.* Oxford University Press, 1990.

Elwood, David. *Rebuilding Europe: Western Europe, America and Postwar Reconstruction.* Longman, 1992.

Elwood, David. Was the Marshall Plan Necessary? In: *Alan S. Milward and a Century of European Change.* Ed. by Fernando Guirao, et al. Routledge, 2012.

Ferrell, Robert H. The Truman Era and European Integration. In: *The United States and the Integration of Europe: Legacies of the Postwar Era.* Ed. by Francis Heller, John Gillingham. Palgrave Macmillan, 1996.

Funk, Arthur L. American and Soviet Views on Europe from Yalta to the Marshall Plan. In: *Wartime Plans for Postwar Europe, 1940–1947.* Ed. by Michel Dumoulin. Nomos, 1995.

Galante, Severino. 'European Communism' and the West: From Cooperation to Hostility. In: *Europe, 1945–1990s: The End of an Era.* Ed. by Antonio Varsori. Palgrave Macmillan, 1995.

Gaddis, John L. *George Kennan: An American Life.* The Penguin Press, 2011.

- Gardner**, Richard N. *Sterling – Dollar Diplomacy: The Origins and the Prospects of Our International Economic Order* 2nd ed., McGraw–Hill Book Company, 1969.
- Gillingham**, John. *Coal, Steel, and the Rebirth of Europe, 1945–1955: The Germans and French from Ruhr Conflict to Economic Community*. Cambridge University Press, 2005.
- Harper**, John L. *American Visions of Europe: Franklin D. Roosevelt, George F. Kennan and Dean G. Acheson*. Cambridge University Press, 1994.
- Hindley**, Meredith. How the Marshall Plan Came About? In: *Humanities*, 1998, November/December .
- Hogan**, Michael J. The Search for a “Creative Peace”: The United States, European Unity, and the Origins of the Marshall Plan. *Diplomatic History*, 1982, N 3.
- Hogan**, Michael J. Paths to Plenty: Marshall Plan Planners and the Debate Over European Integration, 1947–1948. In: *Pacific Historical Review*, 1984, N 3.
- Hogan**, Michael J. *The Marshall Plan: America, Britain and the Reconstruction of Western Europe, 1947–1952*. Cambridge University Press, 1987.
- Jones**, Joseph M. *The Fifteen Weeks (February 21 – June 5, 1947): An Inside Account of the Genesis of the Marshall Plan*. Viking Press, 1955.
- Kaplan**, Lawrence S. *The Conversion of Senator Arthur H. Vandenberg*. University Press of Kentucky, 2015.
- Kennan**, George F. *Memoirs, 1925–1950*. Pantheon Publ., 1983.
- Killick**, John. *The United States and European Reconstruction, 1945–1960*. Fitzroy Dearborn Publ., 1997.
- Lowe**, Keith. *Savage Continent: Europe in the Aftermath of World War II*. Penguin Books, 2013.
- Maier**, Charles S. The Politics of Productivity: Foundations of American International Economic Policy After World War II. In: *Between Power and Plenty: The Foreign Economic Policies of Advanced Industrial States*. Ed. by Peter Katzenstein. University of Wisconsin Press, 1978.
- Maier**, Charles. Alliance and Autonomy: European Identity and US Foreign Policy Objectives in the Truman Years. In: *The Truman Presidency*. Ed. by Michael Lacey. Cambridge University Press, 1991.
- Melandri**, Pierre. *Les États Unis face à l’unification de l’Europe, 1945–1954*. Éditions a. Pedone, 1980.
- Melandri**, Pierre. The United States and the Process of European Integration. In: *Europe, 1945–1990s: The End of an Era*. Ed. by Antonio Varsori. Palgrave Macmillan, 1995.
- Milward**, Alan S. *The Reconstruction of Western Europe, 1945–1951*. Methuen and Co Publ., 1984.
- Rappaport**, Armin. The United States and European Integration: The First Phase. In: *Diplomatic History*, 1981, N 2.
- Reveillard**, Christophe. *Les premières tentatives de construction d’une Europe fédérale. Des projets de la Résistance au Traité de C.E.D. (1940–1954)*. Francois-Xavier de Guibert, 2001.
- Reynolds**, David. Marshall Plan Commemorative Section. The European Response: Primacy of Policy. In: *Foreign Affairs*, 1997, May–June.
- Rostow**, Walter W. *The Division of Europe after World War II: 1946*. University of Texas Press, 1981.

- Schwabe**, Klaus. The United States and European Integration. In: *Western Europe and Germany: The Beginnings of European Integration, 1945–1960*. Ed. by Clemens Wurm. Berg Publ., 1995.
- Smith**, Jean E. *Lucius D. Clay: An American Life*. Henry Holt and Company, 1980.
- Trachtenberg**, Marc. *A Constructed Peace: The making of the European Settlement, 1945–1963*. Princeton University Press, 1999.
- Williams**, Andrew J. “Reconstruction” before the Marshall Plan. In: *Review of International Studies*, 2005, N 3.
- Winand**, Pascaline. *Eisenhower, Kennedy and the United States of Europe*. St. Martin’s Press, 1993.

REFERENCES

ARCHIVES

- Documents on the History of European Integration**. Gen. ed. Walter Lippgens. Walter de Gruyter Vol. 1. Continental Plans for European Union, 1939–1945 (1985); Vol. 2. Plans for European Union in Great Britain and in Exile, 1939–1945 (1986).
- U.S. Department of State, **Foreign Relations of the United States Series**. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office: 1946 Vol. 5. The British Commonwealth; Western and Central Europe (1969); 1947 Vol. 2. Council of Foreign Ministers; Germany and Austria (1972); 1947 Vol. 3. The British Commonwealth; Europe (1972); 1948 Vol. 3. Western Europe (1974).
- U.S. Congress, House, Committee on Foreign Affairs, Hearings, US Foreign Policy for a Postwar Recovery Program, 80th Congress, 1st and 2nd sess., 1947–1948.
- U.S. Congress, Senate, 80th Cong., 1st sess., Congressional Record, Senate, 1947, Vol. 93.
- U.S. Congress, Senate, 80th Cong., 2nd sess., Congressional Record Senate, 1948, Vol. 94.
- U.S. Congress, Senate, Committee on Foreign Relations, Hearings, European Recovery Program, 80th Congress, 2nd sess., 1948.
- The University of Luxemburg CVCE.eu** [online]. Available from: <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68>
- New York Herald Tribune: 18.01.1947.
- U.S. Department of State, Bulletin: 15.09.1946; 11.05.1947; 15.06.1947.
- Washington Post: 1.05.1947; 21.01.1947; 5.04.1947.

LITERATURE

- Bolan**, Charls. *Svidetel na istoriyata, 1929–1969*. Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 2020.
- Stoyanov**, Boris. Problemite na evropeyskoto edinstvo v politikata na Velikobritania i Savetskia sayuz, 1941–1944 g. V: **Baeva**, Iskra, sastav. *Vtorata svetovna vojna: 70 godini po-kasno*. Sb. statii. Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 2018.
- Stoyanov**, Boris. Obedinena Evropa v planovete na antihitleristkiya lager v godinite na Vtorata svetovna vojna. V: **Stoyanov**, Boris, **Aleksieva**, Gergana, sastav. *Istoriya v*

prehod. Sb. statii v chest na prof din Dragomir Draganov. Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 2008.

- Acheson**, Dean. *Present at the Creation: My Years in the State Department*. W. W. Norton, 1969.
- Beisner**, Robert L. *Dean Acheson: A Life in the Cold War*. Oxford University Press, 2006.
- Beloff**, Max. *The United States and the Unity of Europe*. The Brookings Institution, 1963.
- Bossuat**, Gerard. L'Aide américaine à la France après la Seconde guerre Mondiale. In: *Vingtieme Siecle*, 1986, N 2.
- Bullock**, Alan. *The Life and Times of Ernest Bevin: Foreign Secretary, 1945–1951*. William Heinemann Ltd., 1983.
- Deighton**, Anne. *The Impossible Peace: Britain, the Division of Germany, and the Origins of the Cold War*. Oxford University Press, 1990.
- Elwood**, David. *Rebuilding Europe: Western Europe, America and Postwar Reconstruction*. Longman, 1992.
- Elwood**, David. Was the Marshall Plan Necessary? In: *Alan S. Milward and a Century of European Change*. Ed. by Fernando Guirao, et al. Routledge, 2012.
- Ferrell**, Robert H. The Truman Era and European Integration. In: *The United States and the Integration of Europe: Legacies of the Postwar Era*. Ed. by Francis Heller, John Gillingham. Palgrave Macmillan, 1996.
- Funk**, Arthur L. American and Soviet Views on Europe from Yalta to the Marshall Plan. In: *Wartime Plans for Postwar Europe, 1940–1947*. Ed. by Michel Dumoulin. Nomos, 1995.
- Galante**, Severino. 'European Communism' and the West: From Cooperation to Hostility. In: *Europe, 1945–1990s: The End of an Era*. Ed. by Antonio Varsori. Palgrave Macmillan, 1995.
- Gaddis**, John L. *George Kennan: An American Life*. The Penguin Press, 2011.
- Gardner**, Richard N. *Sterling – Dollar Diplomacy: The Origins and the Prospects of Our International Economic Order* 2nd ed., McGraw–Hill Book Company, 1969.
- Gillingham**, John. *Coal, Steel, and the Rebirth of Europe, 1945–1955: The Germans and French from Ruhr Conflict to Economic Community*. Cambridge University Press, 2005.
- Harper**, John L. *American Visions of Europe: Franklin D. Roosevelt, George F. Kennan and Dean G. Acheson*. Cambridge University Press, 1994.
- Hindley**, Meredith. How the Marshall Plan Came About? In: *Humanities*, 1998, November/December .
- Hogan**, Michael J. The Search for a “Creative Peace”: The United States, European Unity, and the Origins of the Marshall Plan. *Diplomatic History*, 1982, N 3.
- Hogan**, Michael J. Paths to Plenty: Marshal Plan Planners and the Debate Over European Integration, 1947–1948. In: *Pacific Historical Review*, 1984, N 3.
- Hogan**, Michael J. *The Marshall Plan: America, Britain and the Reconstruction of Western Europe, 1947–1952*. Cambridge University Press, 1987.
- Jones**, Joseph M. *The Fifteen Weeks (February 21 – June 5, 1947): An Inside Account of the Genesis of the Marshall Plan*. Viking Press, 1955.
- Kaplan**, Lawrence S. *The Conversion of Senator Arthur H. Vandenberg*. University Press of Kentucky, 2015.

- Kennan**, George F. *Memoirs, 1925–1950*. Pantheon Publ., 1983.
- Killick**, John. *The United States and European Reconstruction, 1945–1960*. Fitzroy Dearborn Publ., 1997.
- Lowe**, Keith. *Savage Continent: Europe in the Aftermath of World War II*. Penguin Books, 2013.
- Maier**, Charles S. The Politics of Productivity: Foundations of American International Economic Policy After World War II. In: *Between Power and Plenty: The Foreign Economic Policies of Advanced Industrial States*. Ed. by Peter Katzenstein. University of Wisconsin Press, 1978.
- Maier**, Charles. Alliance and Autonomy: European Identity and US Foreign Policy Objectives in the Truman Years. In: *The Truman Presidency*. Ed. by Michael Lacey. Cambridge University Press, 1991.
- Melandri**, Pierre. *Les Etats Unis face à l'unification de l'Europe, 1945–1954*. Éditions a. Pedone, 1980.
- Melandri**, Pierre. The United States and the Process of European Integration. In: *Europe, 1945–1990s: The End of an Era*. Ed. by Antonio Varsori. Palgrave Macmillan, 1995.
- Milward**, Alan S. *The Reconstruction of Western Europe, 1945–1951*. Methuen and Co Publ., 1984.
- Rappaport**, Armin. The United States and European Integration: The First Phase. In: *Diplomatic History*, 1981, N 2.
- Reveillard**, Christophe. *Les premières tentatives de construction d'une Europe fédérale. Des projets de la Résistance au Traité de C.E.D. (1940–1954)*. Francois-Xavier de Guibert, 2001.
- Reynolds**, David. Marshall Plan Commemorative Section. The European Response: Primacy of Policy. In: *Foreign Affairs*, 1997, May–June.
- Rostow**, Walter W. *The Division of Europe after World War II: 1946*. University of Texas Press, 1981.
- Schwabe**, Klaus. The United States and European Integration. In: *Western Europe and Germany: The Beginnings of European Integration, 1945–1960*. Ed. by Clemens Wurm. Berg Publ., 1995.
- Smith**, Jean E. *Lucius D. Clay: An American Life*. Henry Holt and Company, 1980.
- Trachtenberg**, Marc. *A Constructed Peace: The making of the European Settlement, 1945–1963*. Princeton University Press, 1999.
- Williams**, Andrew J. “Reconstruction” before the Marshall Plan. In: *Review of International Studies*, 2005, N 3.
- Winand**, Pascaline. *Eisenhower, Kennedy and the United States of Europe*. St. Martin's Press, 1993.